

<http://zagranica.org.pl>

GRUPA
ZAGRANICA

ROZWÓJ EDUKACJI GLOBALNEJ w Polsce – perspektywy współpracy międzysektorowej

Rozwój edukacji globalnej w Polsce – perspektywy współpracy międzysektorowej

Konferencja organizowana była przez Grupę Zagranica przy finansowym wsparciu Centrum Północ-Południe Rady Europy, pod patronatem Minister Edukacji Narodowej.

Copyright © Grupa Zagranica

Korekta:
Agnieszka Borowiecka

Opracowanie graficzne, skład, łamanie:
Anna Kowalczyk DIZAN

Projekt okładki:
Anna Kowalczyk DIZAN

Organizator techniczny konferencji:

www.po-most.pl

ISBN: 978-83-62127-07

Druk i oprawa:
Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego
ul. Konfederacka 6, 30-306 Kraków
poligrafia@salezjanie.net

SPIS TREŚCI

Raport i materiały pokonferencyjne <i>Rozwój edukacji globalnej w Polsce – perspektywy współpracy międzysektorowej</i>	5
Wstęp	7
Program konferencji	9
Raport końcowy	13
Konkluzje konferencji	27
Treści edukacji globalnej w nowej podstawie programowej	29
Wstęp	31
Podstawa programowa - edukacja historyczna i obywatelska	33
Podstawa programowa - edukacja przyrodnicza	49
Materiały do pracy grup roboczych	61
Edukacja globalna – poszukiwanie wspólnej płaszczyzny rozumienia tematu	63
Miejsce edukacji globalnej w systemie edukacji formalnej	67
Dodatki	71
Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa	73
Lista uczestników konferencji	75
Grupa Zagranica	77

Rozwój edukacji globalnej w Polsce – perspektywy współpracy międzysektorowej

RAPORT I MATERIAŁY POKONFERENCYJNE
Warszawa, 9-10 grudnia 2009 r.

Opracowanie:

Aleksandra Piszal oraz

członkowie grupy roboczej ds. edukacji rozwojowej Grupy Zagranica

Warszawa, grudzień 2009

WSTĘP

Przekazywanie wiedzy o nowych zjawiskach, kształtowanie umiejętności krytycznego myślenia i odpowiedzialności za otaczający świat to wyzwania stojące dziś przed nauczycielkami i nauczycielami. Szkoła powinna przygotowywać młodych ludzi do życia w nowoczesnym, globalnym społeczeństwie. W realizacji tego celu pomaga edukacja globalna.

Dzięki działalności nauczycieli, metodyków, konsultantów, przedstawicieli organizacji pozarządowych oraz zaangażowaniu Ministerstwa Edukacji Narodowej i Ministerstwa Spraw Zagranicznych tematyka globalna staje się coraz bardziej obecna w polskiej szkole. Reforma podstawy programowej i zwiększenie zaangażowania wielu podmiotów w działania na rzecz edukacji globalnej otworzyła nowe możliwości jej upowszechniania w Polsce.

Konferencja „Rozwój edukacji globalnej w Polsce – perspektywy współpracy międzysektorowej” rozpoczęła kolejny etap wspólnej pracy przedstawicieli instytucji zainteresowanych tą tematyką. Spotkanie to było pierwszym elementem dialogu międzysektorowego, którego kontynuacja ma w kolejnych miesiącach doprowadzić do wypracowania konsensusu na rzecz edukacji globalnej oraz wspólnego wyznaczenia priorytetów działań w tym zakresie.

Proces będzie opierał się na spotkaniach przedstawicieli instytucji zaangażowanych w edukację globalną w Polsce, które będą organizowane i przygotowywane przez Grupę Zagranica. Kolejne spotkania będą dotyczyły: poszukiwania wspólnej płaszczyzny rozumienia zagadnienia (luty 2010), kryteriów jakości (marzec 2010), miejsca edukacji globalnej w systemie edukacji formalnej (maj 2010), zaangażowania nowych podmiotów (czerwiec 2010), finansowania działań (wrzesień 2010), współpracy międzysektorowej (październik 2010).

Przygotowywany proces ma w swoim założeniu łączyć jak największą możliwą liczbę uczestników, będzie to sprzyjało jakości wypracowanego konsensusu i jego reprezentatywności. Dlatego już dzisiaj zapraszamy do dzielenia się swoją wiedzą, doświadczeniem i pomysłami poprzez wzięcie udziału w spotkaniach, komentowanie wniosków lub śledzenie prac grupy międzysektorowej. Szczegółowe informacje na temat spotkań – zaproszenia, materiały i wnioski – będziemy rozesyłać zainteresowanym i publikowali na stronie www.zagranica.org.pl.

Członkowie
Grupy roboczej ds. edukacji rozwojowej
Grupy Zagranica

PROGRAM KONFERENCJI

9 grudnia 2009 r. (środa)

12:00 Lunch

13:00 Otwarcie – Justyna Janiszewska – członek Zarządu Grupy Zagranica, Fundacja Edukacja dla Demokracji

- ✓ Rola, miejsce i perspektywy międzysektorowego podejścia do edukacji globalnej w Polsce
- ✓ Ministerstwo Edukacji Narodowej – Krzysztof Stanowski, Podsekretarz Stanu MEN
- ✓ Ministerstwo Spraw Zagranicznych – Joanna Popławska, Departament Współpracy Rozwojowej MSZ
- ✓ Grupa Zagranica – Justyna Janiszewska, członek Zarządu Grupy Zagranica, Fundacja Edukacja dla Demokracji
- ✓ Centrum Północ-Południe przy Radzie Europy – Miguel Silva, Program Edukacji Globalnej

14:30 Przerwa na kawę

15:00 Praca w grupach roboczych

- ✓ Jakość edukacji globalnej (Grupa A)
  - przegląd tematów, wartości, zasad edukacji globalnej
  - analiza kluczowych aspektów jakości edukacji globalnej
  - działania zmierzające do podnoszenia jakości edukacji globalnej

Moderatorzy: Kordian i Agnieszka Kochanowicz – Instytut Globalnej Odpowiedzialności / członek Grupy Zagranica
- ✓ Edukacja globalna w systemie edukacji formalnej (Grupa B)
  - edukacja globalna na poszczególnych etapach kształcenia
  - perspektywy upowszechniania edukacji globalnej
  - warunki konieczne do włączenia edukacji globalnej w główny nurt edukacji formalnej

Moderatorzy: Małgorzata Ostrowska oraz Jędrzej Witkowski – Centrum Edukacji Obywatelskiej / członek Grupy Zagranica
- ✓ Edukacja globalna – poszukiwanie wspólnej płaszczyzny rozumienia tematu (Grupa C)
  - przegląd istniejących definicji
  - analiza zysków i strat związanych z różnorodnością definicji

- działania umożliwiające porozumienie w zakresie definicji edukacji globalnej

Moderatorzy: Kamila Tyniec oraz Paulina Szczygieł – Polska Akcja Humanitarna / członek Grupy Zagranica

Przerwa na kawę w trakcie prac grupy

17:00 Sesja plenarna – prezentacja prac grup roboczych oraz podsumowanie dnia

Prowadzenie – Marcin Wojtalik, Instytut Globalnej Odpowiedzialności / członek Grupy Zagranica

18:00 Zakończenie pierwszego dnia konferencji

10 grudnia 2009 r. (czwartek) _____

9:30 Edukacja globalna – przykłady spójnego podejścia

- ✓ Pete Davis (ekspert z Wielkiej Brytanii) – Partnerstwo międzysektorowe na rzecz edukacji globalnej
- ✓ Miguel Silva – Strategia na rzecz edukacji globalnej w Portugalii
- ✓ Karina Chircu (Europe Aid, Komisja Europejska) – Mechanizmy wsparcia edukacji globalnej poprzez „Program współpracy zewnętrznej”

11:00 Przerwa na kawę

11:30 Praca w grupach roboczych (dokończenie prac z dnia poprzedniego, konkluzje)

- ✓ Jakość edukacji globalnej (Grupa A)
  - przegląd tematów, wartości, zasad edukacji globalnej
  - analiza kluczowych aspektów jakości edukacji globalnej
  - działania zmierzające do podnoszenia jakości edukacji globalnej
- ✓ Edukacja globalna w systemie edukacji formalnej (Grupa B)
  - edukacja globalna na poszczególnych etapach kształcenia
  - perspektywy upowszechniania edukacji globalnej
  - warunki konieczne do włączenia edukacji globalnej w główny nurt edukacji formalnej

Moderatorzy: Małgorzata Ostrowska oraz Jędrzej Witkowski – Centrum Edukacji Obywatelskiej / członek Grupy Zagranica

- ✓ Edukacja globalna – poszukiwanie wspólnej płaszczyzny rozumienia tematu (Grupa C)
  - przegląd istniejących definicji
  - analiza zysków i strat związanych z różnorodnością definicji
  - działania umożliwiające porozumienie w zakresie definicji edukacji globalnej

Moderatorzy: Kamila Tyniec oraz Paulina Szczygieł – Polska Akcja Humanitarna / członek Grupy Zagranica

Przerwa na kawę w trakcie prac grupy

13:30 Lunch

14:30 Podsumowanie konferencji

- ✓ wyniki prac grup roboczych
- ✓ mowy końcowe przedstawicieli MEN i MSZ
- ✓ propozycja dalszych kroków

Prowadzenie – Marcin Wojtalik, Instytut Globalnej Odpowiedzialności / członek Grupy Zagranica

16:00 Zakończenie konferencji

RAPORT KOŃCOWY

Konferencja **Rozwój edukacji globalnej w Polsce – perspektywy współpracy międzysektorowej** została zorganizowana przez grupę roboczą ds. edukacji globalnej, działającą przy Grupie Zagranica.

Konferencja została objęta patronatem Ministra Edukacji Narodowej i była współorganizowana przez Centrum Północ-Południe przy wsparciu finansowym Komisji Europejskiej.

Było to pierwsze spotkanie z całego cyklu spotkań, których celem jest stworzenie porozumienia na rzecz edukacji globalnej w Polsce. Spotkanie stworzyło okazję do wymiany opinii i doświadczeń osób aktywnych w tej dziedzinie edukacji, reprezentujących różne instytucje. W konferencji wzięli udział przedstawiciele ministerstw, instytucji nadzoru pedagogicznego, ośrodków doskonalenia nauczycieli, organizacji pozarządowych, uczelni wyższych, wydawcy oraz nauczyciele. W ramach grup roboczych wypracowali rekomendacje w trzech blokach tematycznych:

- Edukacja globalna – poszukiwanie wspólnej płaszczyzny rozumienia tematu;
- Jakość edukacji globalnej;
- Edukacja globalna w systemie edukacji formalnej.

Informacje o przebiegu prac grup roboczych i dodatkowe materiały na wskazane powyżej tematy zamieszczone zostały w kolejnej części raportu.

Uczestnicy zgodnie podkreślili, że ważne jest promowanie edukacji globalnej wśród instytucji i organizacji zajmujących się edukacją. Jest to warunek konieczny do zmiany poziomu świadomości obywateli w zakresie zagadnień globalnych, ukształtowania w nich postawy współodpowiedzialności za kształt dzisiejszego świata oraz zachęcenia do działań, które dają szansę wprowadzania długotrwałych zmian. W czasach, gdy świat staje się coraz mniejszy, istotne jest przygotowanie Polaków do odpowiedzialnego udziału w procesie globalizacji. Dzięki pełnemu zrozumieniu zachodzących procesów możliwe będzie większe zaangażowanie społeczeństwa, a w konsekwencji realizacja założeń idei zrównoważonego rozwoju i sprawiedliwych relacji pomiędzy krajami bogatej Północy (w tym Polski) a krajami biednego Południa.

W czasie sesji otwierającej konferencję poparcie dla edukacji globalnej i jej upowszechniania w Polsce wyrazili przedstawiciele Ministerstwa Edukacji Narodowej oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Podsekretarz Stanu w MEN, Pan Krzysztof Stanowski zaznaczył, że „edukacja globalna nie jest hob-

by ministra, lecz jest obowiązkowym zadaniem ministerstwa i zadaniem każdej szkoły". Minister podkreślił również wagę współpracy szkół i organizacji pozarządowych, która przyczynić się może do podnoszenia jakości zajęć prowadzonych w szkołach.

Pani Joanna Popławska z Departamentu Współpracy Rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych podkreśliła, jak ważna w działalności ministerstwa jest edukacja globalna, o czym świadczyć ma fakt, że jest ona integralnym elementem programu polskiej pomocy zagranicznej MSZ.

Uczestnikami konferencji byli także przedstawiciele instytucji zagranicznych. O roli podejścia międzysektorowego w upowszechnianiu edukacji globalnej mówił Miguel Silva z Centrum Północ-Południe Rady Europy. Stawiając za główny cel edukacji globalnej zrozumienie procesów rządzących światem i wzrost świadomości, podkreślił on znaczenie wielopłaszczyznowego dialogu między przedstawicielami różnych środowisk aktywnych na polu edukacji rozwojowej oraz systemowego podejścia. Jako efekt takiego dialogu i jednocześnie narzędzie służące jego utrwalaniu i wzmacnianiu przedstawione zostały narodowe strategie na rzecz edukacji globalnej przygotowywane m.in. w Portugalii, Hiszpanii, Irlandii, Austrii i Finlandii. Nawiązując do doświadczenia europejskiego, pan Miguel Silva odwołał się do współpracy w ramach Global Education Network Europe (GENE) oraz zapisów zawartych w dokumencie pt. ***Konsensus Europejski w sprawie rozwoju – wkład edukacji rozwojowej i podnoszenia świadomości***. Dokument ten wyraźnie wskazuje na coraz większe zaangażowanie Unii Europejskiej w proces upowszechniania edukacji globalnej w krajach członkowskich.

Przykłady współpracy międzysektorowej i kompleksowego podejścia do zagadnień edukacji globalnej zaprezentował także pan Pete Davis, wieloletni pracownik Oxfam Wielka Brytania i ekspert z zakresu edukacji. Wykazał on, jak ważne jest międzysektorowe podejście i wypracowanie porozumienia między podmiotami aktywnymi na tym polu, zwłaszcza wsparcie organizacji pozarządowych udzielone na wielu poziomach – od nauczycieli przez twórców programów nauczania do członków rządu. W ten sposób zwrócono uwagę na tzw. ***multi stakeholder collaborative process***, w ramach którego wypracowuje się konsensus w szerokim gronie przedstawicieli zróżnicowanych środowisk, w ramach wielu powiązanych ze sobą obszarów tematycznych. W ten sposób,

dzięki współpracy Ministerstw Edukacji, Rozwoju, Zatrudnienia¹ i organizacji pozarządowych², w Wielkiej Brytanii wypracowane zostało porozumienie na rzecz utworzenia i wdrożenia strategii edukacji rozwojowej.

W sesji zamykającej konferencję organizatorzy sformułowali zaproszenie do kontynuacji dialogu na temat upowszechniania oraz podnoszenia jakości edukacji globalnej w Polsce. Spotkanie przedstawicieli środowisk aktywnych w tym obszarze oraz porównanie ich celów i interesów wyeksponowało obszary, w których konieczne jest podjęcie kolejnych działań. Budujący jest fakt, że istnieje chęć kontynuowania tej współpracy w ramach forum wymiany doświadczeń. Dyrektor Departamentu Komunikacji Społecznej w MEN, Jarosław Jankowski, potwierdził dalszy udział ministerstwa w dialogu międzysektorowym. Zgoda co do znaczenia edukacji globalnej w procesie kształtowania świadomego i odpowiedzialnego społeczeństwa, a także podkreślenie jej funkcji jako kluczowego narzędzia przy inicjowaniu trwałych zmian bez wątpienia będzie motorem dalszej współpracy.

Edukacja globalna: poszukiwanie wspólnej płaszczyzny rozumienia tematu

Wielość i różnorodność definicji stosowanych przez podmioty prowadzące i wspierające działania z zakresu edukacji globalnej stwarza okazję do rozpoczęcia dyskusji na temat różnic w podejściach i konsekwencji z nich wynikających. W polskiej terminologii najczęściej stosowanymi pojęciami są **edukacja globalna i edukacja rozwojowa**. Ponadto używane są następujące nazwy:

- globalna edukacja rozwojowa;
- edukacja o rozwoju;
- edukacja na rzecz rozwoju;
- edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju;
- edukacja na rzecz globalnego obywatelstwa.

Zarówno w Polsce, jak i w Europie terminy te stosowane są zamiennie lub obejmują różne zakresy tematyczne, co często odzwierciedla cele pod-

---

¹ W Wielkiej Brytanii: *Ministry of Education, Ministry for Development, Ministry for International Development, Ministry of Employment*.

² Jedną z platform organizacji pozarządowych aktywnych na polu edukacji rozwojowych jest DEA – *Development Education Association*. Utworzona w 1994 w Wielkiej Brytanii organizacja udziela wsparcia na poziomie lokalnym jak i koordynuje prace i nadzoruje proces wdrażania edukacji globalnej na poziomie narodowym.

miotów prowadzących ten rodzaj edukacji. Sytuacja taka prowadzi do powstania chaosu pojęciowego. Zainicjowanie międzysektorowego dialogu na temat różnic w podejściach oraz konsekwencji wynikających z tego faktu jest warunkiem koniecznym do upowszechnienia edukacji globalnej w Polsce oraz podniesienia jej jakości.

Szukając wspólnej płaszczyzny rozumienia tematu, uczestniczki i uczestnicy przyjrzeni się bliżej wybranym definicjom edukacji globalnej, edukacji rozwojowej oraz edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju stosowanym w Polsce i w Europie. Wśród przyczyn braku jednolitej, powszechnie przyjętej definicji wymieniono przede wszystkim wielość podmiotów – organizacji pozarządowych, szkół, instytucji systemu edukacji formalnej – prowadzących działania w obszarze edukacji globalnej. Działalność prowadzona przez te podmioty opiera się na różnych priorytetach i skierowana jest do różnych grup docelowych. Ponadto koncentrują się one w prowadzonych przez siebie działaniach na różnych obszarach tematycznych, w związku z czym posługują się określoną i przystępną dla nich definicją. Niejednokrotnie brak dialogu między tymi podmiotami utrudnia osiągnięcie porozumienia w zakresie rozumienia tematu wśród osób działających w obszarze edukacji globalnej. Skutkiem tego to nie ogół społeczeństwa, a jedynie wąska grupa odbiorców staje się rzeczywistym beneficjentem prowadzonych działań edukacyjnych. Za kolejną z przyczyn braku wspólnej płaszczyzny rozumienia tematu uznano posługiwanie się definicjami bez ich uprzedniej analizy. Takie bezrefleksyjne „zonglowanie” terminami z pewnością nie prowadzi ani do upowszechnienia, ani do podniesienia jakości edukacji globalnej w Polsce. Wręcz przeciwnie może powodować zniechęcenie do podejmowania działań.

Przyglądając się złożoności terminologicznej w obszarze edukacji globalnej, uczestnicy i uczestniczki zwrócili uwagę, że brak jednej definicji pozwala na większą elastyczność w wyborze zagadnień. W tym przypadku konieczne jest jednak zachowanie odpowiednich kryteriów jakości, gdyż zbyt duża dowolność i nieumiejętne podejście niosą za sobą ryzyko nieosiągnięcia celów, jakie stawia sobie edukacja globalna.

W czasie pracy grupy roboczej zajmującej się tym zagadnieniem wypracowane zostało stanowisko, że ważne jest stworzenie wspólnej płaszczyzny rozumienia tematu przez przedstawicieli wszystkich zaangażowanych sektorów. W tym celu zaleca się stworzenie platformy wymiany doświadczeń z udziałem specjalistów i praktyków oraz zainicjowanie publicznej debaty, aby włączyć w ten proces możliwie jak najwięcej podmiotów. Na tym etapie konieczne jest

dokładne zidentyfikowanie tych podmiotów, ich celów, potrzeb i interesów. Kolejnym warunkiem dla stworzenia wspólnej płaszczyzny rozumienia tematu jest wypracowanie harmonogramu działań, wyboru ich formy, miejsca, czasu oraz oszacowanie kosztów tego procesu. Jego rezultatem może być wypracowanie jednej, przystępnej i zrozumiałej dla wszystkich definicji, która zostanie umieszczona w oficjalnych dokumentach.

Stworzenie ram definicyjnych oraz poruszanie się na wspólnej płaszczyźnie tematycznej pozwoli nie tylko na uniknięcie chaosu pojęciowego. Będzie to też czynnikiem inicjującym większe zainteresowanie i zaangażowanie stron do tej pory nieaktywnych bądź nieświadomych swego udziału w tej dziedzinie. Włączając w ten proces także aspekt jakościowy edukacji globalnej, działania rzecznicze i promocję, możliwe będzie przeprowadzanie działań na większą skalę, których odbiorcami będzie ogół polskiego społeczeństwa.

Jakość edukacji globalnej

Wysoka jakość edukacji globalnej to ważne wyzwanie dla instytucji w Polsce, dlatego potrzebna jest dyskusja na ten temat oraz zaangażowanie i współpraca różnych środowisk. Do tej pory nie zajmowano się tematem jakości edukacji globalnej w wymiarze międzysektorowym, dlatego praca w grupie roboczej stworzyła okazję do wymiany myśli i doświadczeń na ten temat różnych zaangażowanych stron. Wszyscy uczestnicy zgodzili się, iż potrzebne są kryteria jakości i stosowanie standardów. Argumentem przemawiającym za stosowaniem kryteriów jakości w edukacji globalnej jest potrzeba mierzenia rezultatów działań podejmowanych w tej dziedzinie edukacji. Dzięki standardom wspólnym dla wszystkich inicjatyw dotyczących problematyki globalnej możliwa jest ich ocena, a także kształtowanie i udoskonalanie zarówno treści, jak i metod przekazywania informacji. Budowanie systemu jakościowego ułatwi zatem komunikację między sektorami i organizacjami oraz będzie swoim wsparciem dla dialogu opartego na wspólnej koncepcji – przy zachowaniu pełnej różnorodności podejmowanych inicjatyw. Określenie wspólnego kierunku działań pozwoli na pełną profesjonalizację w tej dziedzinie wszystkim zaangażowanym podmiotom, a poruszanie się na płaszczyźnie wspólnych celów, metod, zasad i norm pomoże w maksymalizacji efektów. Dzięki temu możliwe będzie uniknięcie działań źle prowadzonych, co z kolei podniesie wiarygodność instytucji i organizacji, które związane są z edukacją globalną.

Poddając analizie obszary edukacji globalnej w trakcie prac grupy roboczej, rozważano wartości i postawy edukacji globalnej, cele i zakres tematyczny oraz umiejętności jako potencjalne obszary, wokół których można budować standardy. Przeanalizowano również przykładowy standard dotyczący rzetelnych obrazów i wiadomości w edukacji (*Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa*). Przedyskutowano znaczenie ewaluacji jako elementu uczenia się i mechanizmu podnoszenia jakości edukacji globalnej.

Obszary edukacji globalnej ważne w budowaniu standardów jakości

Cele edukacji globalnej

Zgodnie z zapisem zawartym w *Europejskim Konsensusie w sprawie rozwoju. Wkład edukacji rozwojowej i podnoszenia świadomości* edukacja rozwojowa spełnia dwa cele szczegółowe³:

podnoszenie poziomu wiedzy społeczeństwa europejskiego na temat przyczyn i konsekwencji globalnego ubóstwa i nierówności oraz jego znaczenia dla osobowych, lokalnych, krajowych, europejskich i globalnych współzależności i zrównoważonego rozwoju;

promowanie i angażowanie społeczeństwa europejskiego i jego świadome uczestnictwo w lokalnych i międzynarodowych działaniach ukierunkowanych na likwidację ubóstwa i zrównoważony rozwój.

Ponadto uczestnicy podkreślali inaczej sformułowane cele, takie jak działanie na rzecz bardziej sprawiedliwego świata czy walka ze stereotypami.

Zakres tematyczny edukacji globalnej⁴:

- sprawiedliwość społeczna i równość;
- różnorodność – rozumienie i szanowanie różnic w społeczeństwie globalnym;
- globalizacja i współzależności globalne;
- zrównoważony rozwój;
- kwestie pokoju na świecie i problemy konfliktów;

---

³ Konsensus Europejski w sprawie rozwoju: wkład edukacji rozwojowej i podnoszenia świadomości, punkt 15.

⁴ Na podstawie materiałów Oxfam, DEA: Education for Global Citizenship A Guide for Schools, Oxfam GB 2006 oraz Developing the global dimension in the school curriculum, The Department for International Development (DFID), The Development Education Association (DEA).

- prawa człowieka;
- obywatelstwo globalne.

Wartości i postawy edukacji globalnej⁵:

- odpowiedzialność;
- sprawiedliwość społeczną;
- szacunek dla drugiej osoby, inności;
- solidarność;
- aktywne uczestnictwo, partycypacja;
- godność – wrażliwość na prawa człowieka;
- zrozumienie, tolerancja;
- partnerstwo, równość.

Dodatkowo uczestnicy dodali do tej listy jeszcze inne wartości: otwartość, empatię, szacunek dla miejsca i środowiska naturalnego.

Umiejętności kształtowane dzięki edukacji globalnej⁶:

- krytyczne myślenie i analiza;
- spojrzenie na sprawy z różnych perspektyw;
- rozpoznawanie negatywnych stereotypów i uprzedzeń;
- komunikacja międzykulturowa;
- praca zespołowa i współpraca;
- radzenie sobie z konfliktami, pokojowe rozwiązywanie konfliktów;
- poszukiwanie informacji, radzenie sobie z zagadnieniami kompleksowymi;
- umiejętność formułowania własnego stanowiska.

Inne ważne umiejętności dodane do tej listy przez uczestników to rozpoznawanie niesprawiedliwości społecznej oraz aktywne dochodzenie do konsensusu.

Dyskutowano również na temat innych obszarów, wokół których można budować standardy jakości w Polsce. Kompetencje osób prowadzących edukację, metodologia, przedział czasowy prowadzonych działań, jak również

---

⁵ Na podstawie materiałów PAH oraz NSC: Marcin Wojtalik, Globalna edukacja rozwojowa w Europie, Polska Akcja Humanitarna, strona 2-3. Global Education Guidelines: A Handbook for educators to understand and implement global education, „Knowledge – suggested content areas”, Centrum Północ-Południe.

⁶ Na podstawie: Edukacja rozwojowa – Od teorii do praktyki. Dokument opracowany na potrzeby konsultacji w sprawie reformy podstawy programowej przez członków grupy roboczej ds. edukacji rozwojowej działającej w ramach platformy polskich organizacji pozarządowych Grupa Zagranica.

finansowanie to tylko przykładowe potencjalne obszary standardów jakości edukacji globalnej w Polsce, które warto rozważyć.

Podkreślono również, iż same obszary nie mogą być miarą jakości, ponieważ mówienie o jakimś temacie globalnym nie sprawia, że mówimy w sposób gwarantujący wysoką jakość. Ponadto podkreślano, że musi zostać stworzony mechanizm definiowania obszarów, w ramach których można budować standardy i mówić o jakości. Budując standardy, musimy wybrać takie, które są mierzalne, tak aby standardy były konkretnymi miernikami.

Rzetelne informowanie

Jako przykład istniejącego od lat standardu stosowanego w komunikacji, upowszechnianego głównie pośród organizacji pozarządowych, omówiono zasady rzetelnego informowania, które są zgodne z wartościami edukacji globalnej. Zasady zawarte w *Kodeksie w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa*⁷ oparte są na szacunku dla godności ludzi, o których mówimy, wierze w równość wszystkich ludzi oraz poszanowaniu dla potrzeby promowania uczciwości, solidarności i sprawiedliwości.

W myśl tych wartości konieczny jest staranny wybór obrazów i wiadomości, które pragniemy przekazać. Ponadto wskazane jest, aby zarówno obrazy, jak i sytuacje przedstawiane były w szerszym kontekście, co pozwoli na głębsze zrozumienie rzeczywistości krajów globalnego Południa oraz ukaże złożoność procesu rozwoju. Niedopuszczalne jest rozpowszechnianie informacji o charakterze dyskryminującym ludzi lub miejsca, mogących szerzyć stereotypy czy wywoływać sensacje. Niezbędne jest także uzyskanie zgody osób przedstawianych w materiałach zdjęciowych, zarówno w kwestii publikacji, jak i zasad, na których będzie oparta. Dlatego tak ważna jest gwarancja, że osoby te mogą opowiedzieć swoją historię osobiście.

Rzetelna informacja jest warunkiem koniecznym, aby mógł zostać spełniony podstawowy cel, jaki stawia sobie edukacja globalna. Wszelkie działania związane z rozpowszechnianiem informacji o krajach Południa, powinny więc być zgodne z najwyższymi standardami w zakresie praw człowieka i ochrony osób słabszych, ze szczególnym uwzględnieniem praw dziecka, gdyż jest to grupa najczęściej przedstawiana.

⁷

Kodeks w języku polskim i angielskim – www.igo.org.pl/kodeks.

Ewaluacja edukacji globalnej

Poddając analizie standardy jakości edukacji globalnej, nie można zapomnieć o ewaluacji projektów obejmujących tę tematykę. Jest to konieczne, aby móc w przyszłości osiągać lepsze wyniki i zapewnić ciągłość procesu zwiększania świadomości społeczeństwa na temat globalnych zależności i zrównoważonego rozwoju. Ewaluacja jest także pomocna w stworzeniu zestawienia korzyści i zagrożeń dla planowanych działań edukacyjnych. Ewaluację można traktować jako mechanizm podnoszenia jakości edukacji.

Komisja Europejska podaje szereg kryteriów, według których projekty edukacyjne mogą być oceniane:

- kryterium trafności – w jakim stopniu projekt edukacyjny odpowiada na potrzeby grupy docelowej;
- kryterium skuteczności – czy i w jakim stopniu zostały osiągnięte cele i rezultaty projektu;
- kryterium efektywności – w jakim stopniu poniesione koszty są adekwatne do osiągniętych rezultatów ilościowych i jakościowych;
- kryterium oddziaływania – w jakim stopniu osiągnięcie celów szczegółowych wpłynęło na rozwiązanie potrzeb i problemów grupy docelowej, czy miał miejsce niezamierzony skutek oraz jego konsekwencje dla realizacji celów ogólnych;
- kryterium trwałości – czy i w jakim stopniu pozytywne skutki projektu utrzymają się po jego zakończeniu.

Uczestnicy, dyskutując na temat kryteriów ewaluacyjnych, podkreślali znaczenie badania początkowego stanu wiedzy (przed prowadzonymi działaniami), konieczność współpracy pomiędzy różnymi zaangażowanymi stronami na rzecz efektywności działań, określenie czasu, po jakim bada się postawy, czyli trwałość projektu. Podkreślano również znaczenie dobrze zdefiniowanych celów działania oraz osiągalnych rezultatów.

Ewaluacja może okazać się kluczowym mechanizmem weryfikacji jakości edukacji globalnej oraz zgodności z wyznaczonymi standardami, a rzetelnie ewaluowane inicjatywy mogą być cennym źródłem refleksji i inspiracji do podnoszenia jakości oraz sposobem na identyfikowanie najlepszych praktyk w tej dziedzinie.

Wraz z rozpoczęciem roku szkolnego 2009/2010 zaczęło obowiązywać rozporządzenie zmieniające podstawę programową kształcenia ogólnego. Znalazły się w niej odniesienia do treści z zakresu edukacji globalnej na III i IV etapie edukacyjnym (tj. w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych), na takich przedmiotach jak wiedza o społeczeństwie, historia, geografia i przyroda⁸. Fakt ten dowodzi, że edukacja globalna wreszcie zaczęła cieszyć się zainteresowaniem władz oświatowych, co jest korzystną zmianą. Zmiana rozporządzenia nie jest jednak warunkiem wystarczającym dla upowszechnienia wysokiej jakości edukacji globalnej w polskich szkołach. Konieczna jest współpraca wszystkich podmiotów aktywnych na tym polu oraz władz oświatowych. Stąd przedstawiciele środowisk związanych z edukacją przyjęli za cel określenie warunków koniecznych do upowszechnienia wysokiej jakości edukacji globalnej w polskim systemie edukacji formalnej. Zadanie to może wydawać się trudne z racji dużej ilości obowiązkowych zagadnień w programach nauczania, dlatego konieczna jest współpraca różnych środowisk i strategiczne planowanie działań w tym zakresie.

Zadaniem szkoły jest przygotowanie młodych ludzi do życia w świecie zglobalizowanym, w którym współzależności gospodarcze, polityczne i społeczne sprawiają, że codziennymi wyborami wpływamy na losy ludzi w innych regionach świata. Tym samym szkoła ma przygotować uczennice i uczniów do odpowiedzialnego działania w tym zakresie.

Charakterystyczne formy, jakie przybiera edukacja globalna, m.in. większe zaktywizowanie uczniów oraz otwarta wymiana poglądów, sprzyjają kształtowaniu w uczniach zdolności widzenia konsekwencji swoich działań w szerokim kontekście, argumentacji poglądów, umiejętności współpracy oraz twórczego zastosowania zdobytych informacji. Dodatkowym czynnikiem sprzyjającym jest fakt, że treści edukacji globalnej cieszą się zainteresowaniem uczniów.

W wielu krajach europejskich edukacja globalna stała się już integralnym elementem systemu edukacji formalnej. Zachęca do tego m.in. *Konsensus Europejski w sprawie rozwoju – wkład edukacji rozwojowej i podnoszenia*

---

⁸ Treści edukacji globalnej w nowej podstawie programowej stanowią aneks do niniejszego raportu.

świadomości. Centrum Północ-Południe Rady Europy, GENE⁹ oraz federacje organizacji pozarządowych z Europy nawołują do utworzenia narodowych strategii na rzecz edukacji globalnej przez państwa wysokorozwinięte gospodarczo. Swój udział w realizacji tego typu dokumentów mają już Irlandia, Hiszpania, Portugalia, Austria i Finlandia, tworząc tym samym narzędzie wykorzystywane do kierowania procesem upowszechnienia edukacji globalnej w systemie edukacji formalnej.

Uczestnicy grupy roboczej stworzyli analizę SWOT procesu upowszechniania edukacji globalnej w systemie edukacji formalnej w Polsce.

Wśród mocnych stron ułatwiających promowanie edukacji globalnej w polskiej szkole wskazano:

- **poparcie dla edukacji globalnej ze strony MEN**, które w swych deklaracjach wzmacnia pozycję edukacji globalnej i promuje ją dostępnymi ministerstwu środkami (np. osobna ścieżka o tej tematyce w konkursie „Otwarta szkoła”);
- **obecność perspektywy globalnej w nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego**, dzięki czemu możliwe będzie poruszanie tematyki rozwojowej na takich przedmiotach jak historia, wiedza o społeczeństwie, przyroda, geografia i biologia;
- **zaangażowanie organizacji pozarządowych**, w tym też grupy roboczej ds. edukacji rozwojowej przy Grupie Zagranica. Aktywność ta obejmuje m.in. przygotowywanie materiałów edukacyjnych, szkolenie nauczycieli i promocję dobrych praktyk;
- **rosnący zasób dobrych praktyk** obejmujących coraz więcej rodzajów działań, zakresów tematycznych i przedmiotów;
- **atrakcyjność tematyki z punktu widzenia uczniów**, która ułatwia zainteresowanie uczniów zagadnieniami edukacji globalnej, skłania ich do samodzielnego poszukiwania informacji i angażowania się w działania;
- **rosnącą popularność metody projektu**, która z uwagi na swoją specyfikę doskonale nadaje się do przekazywania treści edukacji globalnej;
- **autonomię szkoły w połączeniu z kreatywnością nauczycieli**, dzięki którym w rosnącej ilości szkół edukacja globalna staje się częścią codziennej praktyki.

⁹ GENE – Global Education Network Europe – sieć współpracy na poziomie ministerstw, agencji, organizacji i innych podmiotów odpowiedzialnych za wdrażanie edukacji globalnej w Europie.

Wśród słabych stron, które utrudniają upowszechnianie edukacji globalnej grupa robocza wskazała:

- **nieścistość w terminologii** – zamienne stosowanie pojęć *edukacja globalna*, *edukacja rozwojowa* i *edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju* może powodować dezorientację, zwłaszcza wśród osób, które zaczynają zajmować się tą tematyką¹⁰;
- **niewystarczający poziom współpracy międzysektorowej** – konferencja była pierwszym tak szerokim spotkaniem instytucji zainteresowanych edukacją globalną i stała się okazją do zainicjowania dialogu przedstawicieli różnych środowisk działających na rzecz jej rozwoju w Polsce;
- **nieprzygotowanie nauczycieli** do wprowadzania na swych zajęciach tematów związanych z edukacją globalną;
- **brak korelacji międzyprzedmiotowych i nauczania problemowego w obecnej podstawie programowej**, reforma zlikwidowała ścieżki międzyprzedmiotowe, które mogły być dobrym miejscem do poruszania zagadnień globalnych, w przypadku których konieczne jest podejście problemowe;
- **tradycyjną ofertę wydawniczą**, która sprawia, że zmiany podstawy programowej są w niezadowalającym stopniu odzwierciedlone w nowych podręcznikach;
- **niewystarczającą ilość wysokiej jakości materiałów edukacyjnych**, które poruszają tematykę globalną i jednocześnie są profesjonalnie przygotowane, aktualne i atrakcyjne;
- **brak uwzględnienia tematyki globalnej w systemie szkolenia i doskonalenia nauczycieli**, którego konsekwencją jest fakt, że większość nauczycieli nie posiada wiedzy i umiejętności potrzebnych do prowadzenia zajęć z edukacji globalnej.

Wśród szans uczestnicy warsztatu wskazali:

- **autonomię nauczyciela i szkoły** w wyborze metod pracy z uczniami. Liczne wizyty studyjne, wycieczki i wymiany wpływają korzystnie na poszerzenie horyzontów myślowych wśród młodzieży oraz budowanie w nich postawy otwartości;
- **rosnącą ilość funduszy**, które mogą być przeznaczone na finansowanie działań z zakresu edukacji globalnej;

---

¹⁰ Kwestia terminologii stanowiła jeden z wiodących tematów podczas konferencji oraz jest jej poświęcony jeden z rozdziałów niniejszego raportu.

- **upowszechnienie w szkołach technik informacyjno-komunikacyjnych**, które ułatwiają dostęp do atrakcyjnych materiałów edukacyjnych i aktualnych informacji;
- **współpracę pomiędzy szkołami a organizacjami pozarządowymi**, która umożliwia połączenie doświadczeń i atutów obu instytucji;
- **wprowadzenie funkcji wspierającej nadzoru pedagogicznego**;
- **możliwość wprowadzenia tematyki globalnej do egzaminów zewnętrznych**, co będzie gwarantowało uwzględnienie tematyki globalnej w codziennej pracy nauczycieli;
- **rosnącą ilość kontaktów międzynarodowych i międzykulturowych**, które ukazują potrzebę edukacji globalnej oraz są szansą doświadczenia międzykulturowego.

Za najważniejsze zagrożenia uznano:

- **niewystarczający poziom współpracy międzysektorowej** pomiędzy przedstawicielami instytucji zainteresowanych edukacją globalną;
- **lęk nauczycieli przed zmianą** związany przede wszystkim z reformą podstawy programowej – zagrożenie, że edukacja globalna zostanie uznana za odgórnie narzucony dodatkowy obowiązek nauczycieli;
- **zbędny formalizm i biurokrację we wprowadzaniu zmian** w programie nauczania i upowszechnianiu edukacji globalnej;
- **brak podejścia problemowego** do zagadnień związanych ze zrównoważonym rozwojem oraz współpracy między nauczycielami różnych przedmiotów;
- **postawy ksenofobiczne w społeczeństwie** – brak zrozumienia dla potrzeby edukacji globalnej oraz trudność w zmienianiu postaw uczniów w sytuacji, kiedy przekaz kierowany do młodych ludzi poza szkołą jest sprzeczny z tym, co przekazują nauczyciele;
- **obniżenie jakości edukacji globalnej** w procesie jej upowszechnienia, zagrożenie to jest szczególnie istotne w sytuacji braku systemu zapewniania jakości;
- **koncentrację na realizacji pojedynczych projektów**, zamiast realizacji trwałych zmian w skali systemowej.

Na podstawie sporządzonej analizy sytuacji nauczyciele, przedstawiciele ośrodków doskonalenia nauczycieli, władz oświatowych i organizacji pozarządowych określili warunki konieczne dla upowszechnienia edukacji globalnej

w systemie edukacji formalnej. Stan pożądany został opisany w następujący sposób:

- pełna realizacja podstawy programowej w zakresie edukacji globalnej;
- świadomość wagi i miejsca edukacji globalnej wśród nauczycieli i pracowników oświaty;
- świadomość wydawnictw (autorów podręczników) i recenzentów w zakresie edukacji globalnej;
- odpowiednie przygotowanie i motywacja nauczycieli do realizacji działań z zakresu edukacji globalnej;
- koordynacja działań z zakresu edukacji globalnej na poziomie szkoły (pomiędzy przedmiotami);
- konsensus w rozumieniu edukacji globalnej i edukacji rozwojowej;
- koncentracja na działaniach długofalowych, wprowadzających trwałe zmiany systemowe;
- uwzględnienie treści z zakresu edukacji globalnej w podręcznikach i uzupełnienie ich wysokiej jakości materiałami edukacyjnymi;
- stabilność finansowania działań z zakresu edukacji globalnej, w tym poziom finansowania umożliwiający realizację projektów systemowych oraz umożliwienie pozyskiwania środków wszystkim zainteresowanym typom instytucji;
- włączenie wartości i umiejętności edukacji globalnej do programu wychowawczego szkoły;
- istnienie systemu zapewniania i podnoszenia jakości działań z zakresu edukacji globalnej w systemie edukacji formalnej.

Uczestnicy warsztatu zgodzili się, że realizacja powyższych postulatów wymaga intensyfikacji działań w zakresie edukacji rozwojowej prowadzonych przez nauczycieli – szkoły, ośrodki doskonalenia nauczycieli, instytucje nadzoru pedagogicznego, organizacje pozarządowe, wydawnictwa edukacyjne oraz Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwo Środowiska. Osiągnięcie opisanej powyżej sytuacji pożądanej nie będzie możliwe bez współpracy tych podmiotów i koordynacji ich działań oraz strategicznego zaplanowania tych przedsięwzięć.

KONKLUZJE KONFERENCJI

„Rozwój edukacji globalnej w Polsce - perspektywy współpracy międzysektorowej”

Wspólna płaszczyzna rozumienia tematu:

- ✓ Warunkiem rozwoju edukacji globalnej / edukacji rozwojowej / edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce jest znalezienie wspólnej płaszczyzny rozumienia tematu przez przedstawicieli wszystkich zaangażowanych sektorów.
- ✓ Wielość i różnorodność definicji oraz stosowanej terminologii utrudnia dialog i współpracę we wdrażaniu i promocji edukacji globalnej w Polsce.
- ✓ Forum wymiany doświadczeń specjalistów i praktyków oraz debata publiczna są warunkami do wypracowania ramowej definicji, która powinna zostać opublikowana w państwowym dokumencie.
- ✓ Rekomendowane działania dla usprawnienia procesu wypracowywania międzysektorowego porozumienia w zakresie edukacji globalnej / edukacji rozwojowej / edukacji dla zrównoważonego rozwoju:
  - zidentyfikowanie nowych uczestników procesu i podtrzymanie zaangażowania uczestników już biorących w nim udział;
  - wybór grupy sterującej, koordynującej proces;
  - określenie potrzeb i interesów uczestników procesu;
  - określenie formy, miejsca, harmonogramu i kosztów procesu;
  - działania rzecznicze i promocja;
  - doprowadzenie do zapisania definicji w państwowym dokumencie.

Edukacja globalna w systemie edukacji formalnej:

- Dla upowszechnienia edukacji globalnej konieczne jest podejście systemowe i strategiczne planowanie działań.
- Kluczowe czynniki wpływające na tę sytuację to: atuty – wprowadzenie treści EG do nowej podstawy programowej, zaangażowanie MEN i NGOs; trudności – niejasność pojęciowa, niewystarczające przygotowanie nauczycieli i brak wysokiej jakości materiałów.
- Warunkami koniecznymi dla reformy systemu są następujące zmiany: włączenie zagadnień edukacji globalnej w treść podręczników szkolnych, uwzględniając kryteria jakości EG, zadbanie o odpowiednie przygotowanie nauczycieli (kształcenie i doskonalenie), kształtowanie społecznej świadomości wagi problematyki globalnej, zapewnienie stabilnych źródeł finansowania.

Jakość edukacji globalnej:

- Standardy są potrzebne, by edukacja ta była trafna, skuteczna, efektywna, trwała i mogła oddziaływać na grupy docelowe.
- Warto budować je wokół: **wiedzy** – dostosowanej do odpowiedniego etapu edukacji formalnej, przedmiotowej, wokół **umiejętności**, które wspomagają procesy poznawcze i wpływają na podnoszenie trwałości wiedzy i wykorzystanie jej w praktyce, wokół kształtowania **postaw**.
- Jakość edukacji globalnej można podnieść poprzez opracowanie wspólnych standardów dla wszystkich sektorów i ich wdrożenie. Istotna jest również ewaluacja.
- Potrzebne jest stworzenie międzysektorowej grupy roboczej, która przeanalizuje kryteria i wypracuje wspólne rozumienie jakości edukacji globalnej, które będzie odpowiednie dla wszystkich zainteresowanych: instytucji edukacji formalnej, departamentów ministerialnych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego.

Treści edukacji globalnej w nowej podstawie programowej

Opracowali:

Aleksandra Piszal, Paulina Szczygiel, Jędrzej Witkowski

Warszawa, grudzień 2009

WSTĘP

Ministerstwo Edukacji Narodowej w pierwszej połowie 2008 roku zapoczątkowało reformę programową kształcenia ogólnego w polskich szkołach. Przygotowane przez grono ekspertek i ekspertów zmiany będą wprowadzane w życie od początku roku szkolnego 2009/2010 i obowiązywać będą w pierwszych klasach szkoły podstawowej i pierwszych klasach gimnazjum.

Przedstawicielki i przedstawiciele grupy roboczej ds. edukacji rozwojowej działającej przy Grupie Zagranica włączyli się w proces wypracowywania i późniejszych konsultacji społecznych nowej podstawy programowej. Opinie osób zaangażowanych we wprowadzanie do szkół edukacji rozwojowej zostały przychylnie przyjęte. Efektem tego jest uwzględnienie w projekcie nowego rozporządzenia zmieniającego podstawę szeregu treści pozwalających nauczycielkom i nauczycielom na realizowanie na swoich zajęciach edukacji rozwojowej.

Wraz z wprowadzeniem w życie nowej podstawy programowej edukacja rozwojowa stanie się ważną częścią zajęć z takich przedmiotów jak geografia, wiedza o społeczeństwie czy historia.

W przedstawianym dokumencie znajdą Państwo spis treści z podstawy programowej, które częściowo lub w całości pokrywają się z tematyką edukacji rozwojowej. Lista ta jest podzielona według przedmiotów i etapów edukacyjnych. Pełen tekst dokumentu jest dostępny na stronie internetowej: www.reformaprogramowa.men.gov.pl.

PODSTAWA PROGRAMOWA – edukacja historyczna i obywatelska

- ✓ historia i społeczeństwo
- ✓ historia
- ✓ wiedza o społeczeństwie
- ✓ podstawy przedsiębiorczości

PODSTAWA PROGRAMOWA EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ W ZAKRESIE EDUKACJI SPOŁECZNEJ

I etap edukacyjny: klasy I-III _____

Treści nauczania – klasa I szkoły podstawowej (wybór)

Edukacja społeczna – Wychowanie do zgodnego współdziałania z rówieśnikami i dorosłymi

Uczeń kończący klasę I:

- 1) (...) wie, że warto być odważnym, mądrym i pomagać potrzebującym (...).

Treści nauczania – wymagania szczegółowe na koniec III klasy szkoły podstawowej (wybór)

Edukacja społeczna

Uczeń kończący klasę III:

- 1) odróżnia dobro od zła, stara się być sprawiedliwym i prawdomównym; nie krzywdzi słabszych i pomaga potrzebującym;
- 4) jest tolerancyjny wobec osób innej narodowości, tradycji kulturowej itp.; wie, że wszyscy ludzie mają równe prawa;
- 7) (...) orientuje się w tym, że są ludzie szczególnie zasłużeni dla miejscowości, w której mieszka, dla Polski i świata.

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

II. Analiza i interpretacja historyczna

Uczeń (...) porządkuje informacje z różnych źródeł oraz selekcjonuje je; stawia pytania dotyczące przyczyn i skutków analizowanych historycznych i współczesnych wydarzeń.

IV. Zainteresowanie problematyką społeczną

Uczeń ma nawyk dociekania w kontekście społecznym – zadaje pytania „dlaczego jest tak, jak jest?” i „czy mogłoby być inaczej?” oraz próbuje odpowiedzieć na te pytania.

V. Współdziałanie w sprawach publicznych

Uczeń współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

7. Problemy ludzkości

Uczeń:

- 1) wyjaśnia, co oznacza powiedzenie „świat stał się mniejszy” i wskazuje przyczyny tego zjawiska;
- 4) opowiada o przejawach nędzy na świecie oraz formułuje własną opinię o działaniach pomocowych podejmowanych przez państwa lub organizacje pozarządowe;
- 5) wyjaśnia na przykładach przyczyny i następstwa konfliktów zbrojnych na świecie.

Zalecane warunki i sposób realizacji

Zadaniem szkoły jest kształtowanie u uczniów następujących postaw:

- zaangażowanie w działania obywatelskie: uczeń angażuje się w działania społeczne;
- wrażliwość społeczna: uczeń dostrzega przejawy niesprawiedliwości i reaguje na nie;

- odpowiedzialność: uczeń podejmuje odpowiedzialne działania w swojej społeczności, konstruktywnie zachowuje się w sytuacjach konfliktowych;
- poczucie więzi: uczeń odczuwa więź ze wspólnotą lokalną, narodową, europejską i globalną;
- tolerancja: uczeń szanuje prawo innych do odmiennego zdania, sposobu zachowania, obyczajów i przekonań, jeżeli nie stanowią one zagrożenia dla innych ludzi; przeciwstawia się przejawom dyskryminacji.

Szkoła powinna zapewnić takie warunki, by uczniowie:

- mieli dostęp do różnych źródeł informacji i różnych punktów widzenia;
- brali udział w dyskusjach na forum klasy i szkoły;
- budowali swoje poczucie wartości i sprawstwa w życiu społecznym oraz zaufanie do innych.

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU: **HISTORIA**

III etap edukacyjny

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

II. Analiza i interpretacja historyczna

Uczeń wyszukuje oraz porównuje informacje pozyskane z różnych źródeł i formułuje wnioski; (...) wyjaśnia związki przyczynowo-skutkowe analizowanych wydarzeń, zjawisk i procesów historycznych; wyjaśnia znaczenie poznawania przeszłości dla zrozumienia świata współczesnego.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

8. Arabowie i świat islamski

Uczeń:

- 8.3. wyjaśnia wpływ Arabów w przekazywaniu dorobku kulturowego pomiędzy Wschodem a Zachodem.

16. Wielkie odkrycia geograficzne

Uczeń:

- 16.2. ocenia wpływ odkryć geograficznych na życie społeczno-gospodarcze i kulturowe Europy oraz dla Nowego Świata.

28. Rewolucja francuska

Uczeń:

28.3. opisuje główne zasady ideowe rewolucji francuskiej zawarte w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela.

31. Rozwój cywilizacji przemysłowej

Uczeń:

31.2. podaje przykłady pozytywnych i negatywnych skutków procesu uprzemysłowienia, w tym dla środowiska naturalnego;

31.3. identyfikuje najważniejsze wynalazki i odkrycia XIX w. oraz wyjaśnia następstwa ekonomiczne i społeczne ich zastosowania.

32. Europa i świat w XIX w.

Uczeń:

32.3. wyjaśnia przyczyny i sytuuje w przestrzeni kierunki oraz zasięg ekspansji kolonialnej państw europejskich w XIX w.;

32.4. ocenia pozytywne i negatywne skutki polityki kolonialnej z perspektywy europejskiej oraz kolonizowanych społeczności i państw.

36. Europa i świat na przełomie XIX i XX w.

Uczeń:

36.1. przedstawia skutki przewrotu technicznego i postępu cywilizacyjnego, w tym dla środowiska naturalnego;

36.2. charakteryzuje przyczyny i następstwa procesu demokratyzacji życia politycznego.

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU: **HISTORIA**

IV etap edukacyjny (zakres podstawowy) _____

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór):

II. Analiza i interpretacja historyczna

Uczeń analizuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w kontekście epoki i dostrzega zależności pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego (...).

III. Tworzenie narracji historycznej

Uczeń tworzy narrację historyczną w ujęciu przekrojowym lub problemowym; dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty

procesu historycznego; dokonuje selekcji i hierarchizacji oraz integruje pozyskane informacje z różnych źródeł wiedzy.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

10. Świat po II wojnie światowej

Uczeń:

- 10.5. opisuje proces dekolonizacji oraz ocenia jego następstwa, uwzględniając rolę ONZ;
- 10.11. opisuje zmiany kulturowe i społeczne po II wojnie światowej.

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU: **HISTORIA**

IV etap edukacyjny (zakres rozszerzony)

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór):

II. Analiza i interpretacja historyczna

Uczeń analizuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w kontekście epoki i dostrzega zależności pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego (...).

III. Tworzenie narracji historycznej

Uczeń tworzy narrację historyczną w ujęciu przekrojowym lub problemowym; dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego; dokonuje selekcji i hierarchizacji oraz integruje pozyskane informacje z różnych źródeł wiedzy.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

II. Średniowiecze

1. Bizancjum i Zachód a świat islamu

Uczeń:

- 1.3. wyjaśnia wpływ cywilizacji islamskiej na cywilizacje łacińską i bizantyjską;
- 1.4. rozpoznaje najważniejsze osiągnięcia cywilizacji islamskiej w zakresie architektury, sztuki i nauki.

III. Dzieje nowożytne

1. Odkrycia geograficzne i europejski kolonializm doby nowożytnej

Uczeń:

- 1.3. ocenia wpływ odkryć geograficznych i ekspansji kolonialnej na życie gospodarcze i kulturowe Europy;
- 1.4. ocenia długofalowe konsekwencje wielkich odkryć geograficznych dla Ameryki, Azji, Afryki.

IV. Wiek XIX

6. Europa i świat w XIX w.

Uczeń:

- 6.3. opisuje zasięg i ekspansję kolonialną Wielkiej Brytanii, Francji, Niemiec, Rosji i Stanów Zjednoczonych;
- 6.4. analizuje polityczne, gospodarcze i społeczne przyczyny oraz następstwa podbojów kolonialnych państw europejskich w Azji, Afryce.

V. Wiek XX

9. Europa i świat w okresie rywalizacji ZSRR i Stanów Zjednoczonych

Uczeń:

- 9.7. wyjaśnia cele utworzenia ONZ i charakteryzuje jej rolę w rozwiązywaniu problemów współczesnego świata.

10. Rozpad systemu kolonialnego

Uczeń:

- 10.1. opisuje główne etapy procesu dekolonizacji Azji i Afryki, z uwzględnieniem Indii oraz Indochin;
- 10.2. opisuje zmiany na politycznej mapie świata w wyniku procesu dekolonizacji;
- 10.3. ocenia polityczne i społeczno-gospodarcze skutki procesu dekolonizacyjnego.

18. Przemiany cywilizacyjne w drugiej połowie XX wieku

Uczeń:

- 18.1. charakteryzuje społeczno-gospodarcze i techniczne skutki rewolucji naukowo-technicznej, rozpoznając osiągnięcia nauki i techniki drugiej połowy XX w.;
- 18.2. rozpoznaje charakterystyczne cechy kultury masowej i elitarnej oraz przemiany obyczajowe drugiej połowy XX w.;
- 18.3. charakteryzuje zjawisko kontrkultury i ruchy młodzieżowe w kulturze zachodniej.

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU: WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

III etap edukacyjny

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)**I. Wykorzystanie i tworzenie informacji**

Uczeń znajduje i wykorzystuje informacje na temat życia publicznego; wyraża własne zdanie w wybranych sprawach publicznych i uzasadnia je; jest otwarty na odmienne poglądy.

II. Rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów

Uczeń rozpoznaje problemy najbliższego otoczenia i szuka ich rozwiązań.

III. Współdziałanie w sprawach publicznych

Uczeń współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich.

IV. Znajomość zasad i procedur demokracji

Uczeń (...) wyjaśnia znaczenie indywidualnej i zbiorowej aktywności obywateli.

VI. Rozumienie zasad gospodarki rynkowej

Uczeń rozumie procesy gospodarcze oraz zasady racjonalnego gospodarowania w życiu codziennym (...).

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)**5. Udział obywateli w życiu publicznym**

Uczeń:

- 5.2. uzasadnia potrzebę przestrzegania zasad etycznych w życiu publicznym i podaje przykłady skutków ich łamania;
- 5.3. przedstawia przykłady działania organizacji pozarządowych i społecznych (...) i uzasadnia ich znaczenie dla obywateli;
- 5.4. wyjaśnia, podając przykłady, jak obywatele mogą wpływać na decyzje władz na poziomie lokalnym, krajowym, europejskim i światowym;
- 5.5. opracowuje – indywidualnie i w zespole – projekt uczniowski dotyczący rozwiązania jednego z problemów społeczności szkolnej lub lokalnej i w miarę możliwości go realizuje (np. jako wolontariusz).

8. Naród i mniejszości narodowe

Uczeń:

- 8.3. wymienia mniejszości narodowe i etniczne oraz grupy migrantów (w tym uchodźców) żyjące obecnie w Polsce i przedstawia przysługujące im prawa, na podstawie samodzielnie zebranych materiałów charakteryzuje jedną z tych grup (jej historię, kulturę, obecną sytuację).

9. Patriotyzm dzisiaj

Uczeń:

- 9.4. uzasadnia, że można równocześnie być Polakiem, Europejczykiem i członkiem społeczności światowej;
- 9.5. rozważa, odwołując się do historycznych i współczesnych przykładów, w jaki sposób stereotypy i uprzedzenia utrudniają dziś relacje między narodami.

10. Państwo i władza demokratyczna

Uczeń:

- 10.6. wyjaśnia, czym są prawa człowieka i uzasadnia ich znaczenie we współczesnej demokracji.

22. Współpraca i konflikty międzynarodowe

Uczeń:

- 22.1. wyjaśnia, czym zajmuje się ONZ, jej najważniejsze organy (Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa, Sekretarz Generalny) i wybrane organizacje międzynarodowe;
- 22.2. wskazuje na mapie miejsca najpoważniejszych konfliktów międzynarodowych; omawia przebieg i próby rozwiązania jednego z nich.

23. Problemy współczesnego świata

Uczeń:

- 23.1. porównuje sytuacje w krajach biednego Południa i bogatej Północy i wyjaśnia na przykładach, na czym polega ich współzależność;
- 23.2. uzasadnia potrzebę pomocy humanitarnej i angażuje się (w miarę swoich możliwości) w działania instytucji (także pozarządowych), które ją prowadzą;
- 23.3. wyjaśnia, odwołując się do przykładów, na czym polega globalizacja w sferze kultury, gospodarki i polityki; ocenia jej skutki;
- 23.4. rozważa, jak jego zachowania mogą wpływać na życie innych ludzi na świecie (np. oszczędzanie wody i energii, przemyślane zakupy);
- 23.5. ocenia sytuację imigrantów i uchodźców we współczesnym świecie;
- 23.6. wyjaśnia, co to jest terroryzm i w jaki sposób próbuje się go zwalczać.

31. Etyka w życiu gospodarczym

Uczeń:

- 31.1 przedstawia zasady etyczne, którymi powinni się kierować pracownicy i pracodawcy; wyjaśnia, na czym polega społeczna odpowiedzialność biznesu.

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU: **WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE**

IV etap edukacyjny (zakres podstawowy) _____

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

I. Wykorzystywanie i tworzenie informacji

Uczeń znajduje i wykorzystuje informacje na temat sposobu, w jaki prawo reguluje życie obywateli; wyraża własne zdanie w wybranych sprawach na różnych forach publicznych i uzasadnia je; jest otwarty na odmienne poglądy (...).

III. Współdziałanie w sprawach publicznych

Uczeń współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich; sprawnie korzysta z procedur i możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego; zna i stosuje zasady samoorganizacji i samopomocy.

VI. Znajomość praw człowieka i sposób ich ochrony

Uczeń wyjaśnia podstawowe prawa człowieka, rozpoznaje przypadki ich naruszania i wie, jak można je chronić.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

6. Prawa człowieka

Uczeń:

- 6.1 przedstawia krótko historię praw człowieka i ich generacje; wymienia najważniejsze dokumenty z tym związane;
- 6.2. wymienia podstawowe prawa i wolności człowieka; wyjaśnia, co oznacza, że są one powszechne, przyrodzone i niezbywalne;
- 6.3. podaje najważniejsze postanowienia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Konwencji o Prawach Dziecka;

6. 4. znajduje w środkach masowego przekazu (w tym w Internecie) informacje o przypadkach łamania praw człowieka na świecie;
6. 5. bierze udział w debacie klasowej, szkolnej lub internetowej na temat wolności słowa lub innych praw i wolności;
6. 6. wyjaśnia, na czym polega prawo do prywatności, w tym do ochrony danych osobowych i prawa obywatela w kontaktach z mediami;

7. Ochrona praw i wolności

Uczeń:

7. 4. przedstawia na przykładach działania podejmowane przez ludzi i organizacje pozarządowe broniące praw człowieka; w miarę swoich możliwości włącza się w wybrane działania (np. podpisuje apel, prowadzi zbiórkę darów);
7. 5. rozpoznaje przejawy rasizmu, szowinizmu, antysemityzmu i ksenofobii; uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się im oraz przedstawia możliwości zaangażowania się w wybrane działania na rzecz równości i tolerancji;
7. 6. znajduje informacje o naruszaniu praw człowieka w wybranej dziedzinie (np. prawa kobiet, prawa dziecka, wolność wyznania, prawo do edukacji, prawa humanitarne) i projektuje działania, które mogą temu zaradzić.

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU: **WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE**

IV etap edukacyjny (zakres rozszerzony) _____

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

II. Rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów

Uczeń rozpoznaje problemy w skali lokalnej, krajowej, europejskiej czy globalnej oraz szuka ich rozwiązania. Rozumie złożoność problemów społecznych i politycznych; dostrzega perspektywy różnych uczestników życia publicznego.

VI. Dostrzeganie współzależności we współczesnym świecie

Uczeń przedstawia związki między swoim życiem a sytuacją swojej społeczności lokalnej, sytuacją Polski, Europy i świata. Wyjaśnia złożoność zjawisk społecznych, politycznych, ekonomicznych i kulturowych. Uwzględnia perspektywę globalną w interpretacji tych zjawisk.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

5. Zmiana społeczna

Uczeń:

- 5.5. charakteryzuje wybrany ruch społeczny, np.: Solidarność, ruch niepodległościowy non-violence Mahatmy Gandhiego, ruch praw obywatelskich Martina L. Kinga, ruch na rzecz ochrony środowiska naturalnego, ruch emancypacji kobiet.

6. Naród, ojczyzna i mniejszości narodowe

Uczeń:

- 6.4. charakteryzuje mniejszości narodowe, etniczne i grupy imigrantów żyjące w Polsce (liczebność, kultura, religia itp.); wymienia prawa, które im przysługują;
- 6.5. rozpoznaje przejawy ksenofobii, antysemityzmu, rasizmu i szowinizmu i uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się tym zjawiskom.

7. Procesy narodowościowe i społeczne we współczesnym świecie

Uczeń:

- 7.3. wyjaśnia, dlaczego w Europie integracja imigrantów z krajów pozaeuropejskich rodzi trudności; ocenia sytuację imigrantów w Polsce;
- 7.4. omawia na przykładach przyczyny i sposoby rozwiązywania długotrwałych konfliktów między narodami;
- 7.5. omawia przyczyny i skutki konfliktów społecznych w krajach Afryki, Azji, Ameryki Południowej i Środkowej.

8. Kultura i pluralizm kulturowy

Uczeń:

- 8.3. rozpoznaje najważniejsze cechy kultury wskazanej społeczności;
- 8.8. rozróżnia tolerancję od akceptacji, ocenia ich znaczenie dla życia społecznego.

9. Współczesne spory światopoglądowe

Uczeń:

- 9.4. rozważa argumenty i kontrargumenty sporu o przyznanie mniejszościom seksualnym takich samych praw, jakie mają osoby heteroseksualne.

10. Edukacja w XXI wieku

Uczeń:

- 10.1. przedstawia rolę szkoły i edukacji nieformalnej we współczesnym społeczeństwie informacyjnym.

12. Społeczeństwo obywatelskie

Uczeń:

- 12.3. wyjaśnia, jak powstaje i jakie znaczenie dla społeczeństwa obywatelskiego ma kapitał społeczny (zaufanie, sieci współpracy i system efektywnych norm);
- 12.4. opisuje formy aktywności obywateli w ramach społeczności lokalnej, regionu, państwa oraz na poziomie globalnym; w miarę możliwości uczestniczy w wybranym działaniu.

13. Opinia publiczna

Uczeń:

- 13.1. wyjaśnia, jak kształtuje się opinia publiczna i jakie są sposoby jej wyrażania;
- 13.2. wskazuje przykłady wpływu opinii publicznej na decyzje polityczne.

14. Środki masowego przekazu

Uczeń:

- 14.1. wyjaśnia, jakimi zasadami etycznymi powinny się kierować media i ocenia przykłady kontrowersyjnych działań dziennikarzy i mediów.

15. Demokracja – zasady i procedury

Uczeń:

- 15.1. opisuje wartości będące fundamentem współczesnej demokracji; podaje różne sposoby rozumienia wolności, równości i sprawiedliwości.

36. Prawa człowieka

Uczeń:

- 36.1. przedstawia historyczny rodowód praw człowieka;
- 36.2. przedstawia argumenty na rzecz uniwersalności praw człowieka i przeciw niej;
- 36.3. rozróżnia prawa i wolności osobiste, polityczne oraz ekonomiczne, społeczne i kulturalne; wskazuje, do której generacji należą poszczególne prawa.

38. Światowy i europejski system ochrony praw człowieka

Uczeń:

- 38.1. opisuje system ochrony praw człowieka funkcjonujący na mocy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela oraz Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka Narodów Zjednoczonych;
- 38.2. ocenia znaczenie Międzynarodowego Trybunału Karnego w Hadze dla systemu ochrony praw człowieka na świecie;
- 38.5. analizuje z punktu widzenia międzynarodowych standardów praw człowieka przypadki naruszenia praw człowieka i wolności w różnych państwach;
- 38.6. pisze według wzoru skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu lub Komitetu Praw Człowieka w Genewie;

38.7. opisuje i ocenia działania wybranych organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną praw człowieka.

39. Polityka zagraniczna

Uczeń:

39.4. przedstawia działania Polski w dziedzinie pomocy rozwojowej;

39.5. charakteryzuje relacje Polski z wybranymi państwami, na podstawie samodzielnie zabranych informacji.

40. Stosunki międzynarodowe w wymiarze globalnym

Uczeń:

40.1. przedstawia podmioty oraz zasady prawa międzynarodowego (suwerenności, wzajemności, pacta sunt servanda);

40.2. charakteryzuje na przykładach najczęściej stosowane metody rozwiązywania sporów między państwami;

40.3. wyjaśnia przyczyny dysproporcji między globalną Północą i globalnym Południem oraz mechanizmy, które ją zmniejszają lub powiększają;

40.4. przedstawia wzajemne zależności pomiędzy krajami Północy i Południa w dziedzinach polityki, ekonomii, kultury i ekologii;

40.5. wskazuje i wyjaśnia przyczyny konfliktów zbrojnych we współczesnym świecie;

40.6. rozważa możliwości przeprowadzenia akcji humanitarnych, współpracy rozwojowej i innych interwencji pokojowych na obszarach dotkniętych konfliktami zbrojnymi, oceniając ich skuteczność i aspekty moralne;

40.7. wymienia konflikty, którym towarzyszy terroryzm, wyjaśnia ich przyczyny oraz motyw i sposoby działania terrorystów (...);

40.8. przedstawia inicjatywy na rzecz pokoju, demokracji i praw człowieka (w tym działania laureatów Pokojowej Nagrody Nobla).

41. Globalizacja współczesnego świata

Uczeń:

41.1. przedstawia wieloaspektowy charakter procesów globalizacji (polityka, gospodarka, kultura, komunikacja, ekologia);

41.2. ocenia rolę wybranych państw oraz instytucji o zasięgu globalnym (organizacji, korporacji, mediów) w procesach globalizacyjnych;

41.3. rozważa racje ruchów ekologicznych i alterglobalistycznych oraz racje ich przeciwników, formułując własne stanowisko w tej sprawie.

42. Systemy bezpieczeństwa i współpracy

Uczeń:

42.2. opisuje cele i metody działania ONZ oraz kompetencje jej organów (Zgro-

- madzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa, Sekretarz Generalny, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, Rada Gospodarcza i Społeczna);
42. 3. charakteryzuje krótko działanie następujących organizacji: WHO (Światowa Organizacja Zdrowia), ILO (Międzynarodowa Organizacja Pracy), FAO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa), IMF (Międzynarodowy Fundusz Walutowy), IBRD (Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju), WTO (Światowa Organizacja Handlu), UNESCO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury), UNIDO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Rozwoju Przemysłowego), IAEA (Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej), UNICEF (Fundusz Narodów Zjednoczonych Pomocy Dzieciom), UNHCR (Wysoki Komisarz Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców).

Zalecane warunki i sposób realizacji

Zajęcia z wiedzy o społeczeństwie kształtują u uczniów następujące postawy:

1. zaangażowanie w działania obywatelskie – uczeń angażuje się w działania społeczne i obywatelskie;
2. wrażliwość społeczna – uczeń dostrzega przejawy niesprawiedliwości i reaguje na nie;
3. odpowiedzialność – uczeń podejmuje odpowiedzialne działania w swojej społeczności, konstruktywnie zachowuje się w sytuacjach konfliktowych;
4. poczucie więzi – uczeń odczuwa więź ze wspólnotą lokalną, narodową, europejską i globalną, rozumie, na czym polega otwarty patriotyzm obywatelski;
5. tolerancja – uczeń szanuje prawo innych do odmiennego zdania, sposobu zachowania, obyczajów i przekonań, jeśli nie stanowią one zagrożenia dla innych ludzi. Przeciwstawia się przejawom dyskryminacji.

Aby to umożliwić, szkoła powinna zapewnić takie warunki, by uczniowie:

- 1) mieli dostęp do różnych źródeł informacji i różnych punktów widzenia;
- 2) wykorzystywali zdobywane wiadomości i umiejętności obywatelskie w życiu codziennym;
- 3) uczyli się planować i realizować uczniowskie projekty edukacyjne;
- 4) brali udział w dyskusjach i debatach na forum klasy, szkoły i w innych sytuacjach społecznych;
- 5) pracowali nad rozwiązywaniem wybranych problemów swego otoczenia i szerszych społeczności;

- 6) mieli realny wpływ na wybrane obszary życia szkoły, m.in. w ramach samorządu uczniowskiego;
- 7) brali udział w życiu społeczności lokalnej;
- 8) nawiązywali kontakty i współpracowali z organizacjami społecznymi i instytucjami publicznymi;
- 9) uczestniczyli w obywatelskich kampaniach i działaniach oraz korzystali z różnych form komunikowania się w sprawach publicznych;
- 10) budowali swoje poczucie wartości i sprawstwa w życiu społecznym oraz zaufanie do innych.

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU: **PODSTAWY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI**
IV etap edukacyjny (zakres podstawowy) _____

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

II. Gospodarka i przedsiębiorstwo

Uczeń (...) charakteryzuje mechanizmy funkcjonowania gospodarki i instytucji rynkowych oraz rolę państwa w gospodarce; analizuje aktualne zmiany i tendencje w gospodarce świata i Polski (...).

IV. Zasady etyczne

Uczeń wyjaśnia zasady etyczne w biznesie i relacjach pracownik – pracodawca, potrafi ocenić zachowania pod względem etycznym.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

4. Państwo, gospodarka

Uczeń:

4. 12. ocenia wpływ globalizacji na gospodarkę świata i Polski oraz podaje przykłady oddziaływania globalizacji na poziom życia i model konsumpcji.

5. Przedsiębiorstwo

Uczeń:

5. 9. charakteryzuje zachowania etyczne i nieetyczne w biznesie krajowym i międzynarodowym.

Podstawa programowa – edukacja przyrodnicza

- ✓ przyroda
- ✓ geografia
- ✓ biologia

PODSTAWA PROGRAMOWA EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ W ZAKRESIE EDUKACJI PRZYRODNICZEJ

I etap edukacyjny: klasy I–III

Treści nauczania – klasa I szkoły podstawowej (wybór)

Edukacja przyrodnicza. Wychowanie do rozumienia i poszanowania przyrody ożywionej i nieożywionej. Uczeń kończący klasę I.

1. Rozumienie i poszanowanie świata roślin i zwierząt

Uczeń:

- e) (...) zna zagrożenia dla środowiska przyrodniczego ze strony człowieka: wypalanie łąk i ściernisk, zatrucie powietrza i wód, pożary lasów, wyrzucanie odpadów i spalanie śmieci itp.; chroni przyrodę: nie śmieci, szanuje rośliny (...);
- g) wie, że należy oszczędzać wodę; wie, jakie znaczenie ma woda w życiu człowieka, roślin i zwierząt;
- h) wie, że należy segregować śmieci; rozumie sens stosowania opakowań ekologicznych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe na koniec III klasy szkoły podstawowej (wybór)

Edukacja przyrodnicza. Uczeń kończący klasę III:

- 6) podejmuje działania na rzecz ochrony przyrody w swoim środowisku; wie, jakie zniszczenia w przyrodzie powoduje człowiek (wypalanie łąk, zaśmiecanie lasów, nadmierny hałas, kłusownictwo).

Cele kształcenia - wymagania ogólne (wybór)

I. Zaciekawienie światem przyrody

Uczeń stawia pytania dotyczące zjawisk zachodzących w przyrodzie, prezentuje postawę badawczą w poznawaniu prawidłowości świata przyrody przez poszukiwanie odpowiedzi na pytania: „dlaczego?”, „jak jest?”, „co się stanie, gdy?”.

III. Praktyczne wykorzystanie wiedzy przyrodniczej

Uczeń orientuje się w otaczającej go przestrzeni przyrodniczej i kulturowej; rozpoznaje sytuacje zagrażające zdrowiu i życiu oraz podejmuje działania zwiększające bezpieczeństwo własne i innych (...).

IV. Poszanowanie przyrody

Uczeń zachowuje się w środowisku zgodnie z obowiązującymi zasadami; działa na rzecz ochrony przyrody i dorobku kulturowego społeczności.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

5. Człowiek a środowisko

Uczeń:

- 2) wyjaśnia wpływ codziennych zachowań w domu, w szkole, w miejscu zabawy na stan środowiska;
- 3) proponuje działania sprzyjające środowisku przyrodniczemu;
- 4) podaje przykłady miejsc w najbliższym otoczeniu, w których zaszły korzystne i niekorzystne zmiany pod wpływem działalności człowieka;
- 5) podaje przykłady pozytywnego i negatywnego wpływu środowiska na zdrowie człowieka.

Zalecane warunki i sposób realizacji

Głównymi obszarami działalności ucznia w ramach przedmiotu powinny być:

- 1) obserwowanie i mierzenie;
- 2) doświadczanie;
- 3) prowadzenie doświadczeń;

- 4) dokumentowanie i prezentowanie;
- 5) stawianie pytań i poszukiwanie odpowiedzi.

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU: **BIOLOGIA**

III etap edukacyjny _____

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

III. Poszukiwanie, wykorzystanie i tworzenie informacji

Uczeń wykorzystuje różnorodne źródła i metody pozyskiwania informacji, w tym technologię informacyjno-komunikacyjną; odczytuje, analizuje, interpretuje i przetwarza informacje tekstowe, graficzne, liczbowe; rozumie i interpretuje pojęcia biologiczne, zna podstawową terminologię biologiczną.

IV. Rozumowanie i argumentacja

Uczeń interpretuje informacje i wyjaśnia zależności przyczynowo-skutkowe między faktami; formułuje wnioski; formułuje i przedstawia opinie związane z omawianymi zagadnieniami biologicznymi.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

X. Globalne i lokalne problemy środowiska

Uczeń:

- 1) przedstawia przyczyny i analizuje skutki globalnego ocieplenia klimatu;
- 3) proponuje działania ograniczające zużycie wody i energii elektrycznej oraz wytwarzanie odpadów w gospodarstwach domowych.

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU: **BIOLOGIA**

IV etap edukacyjny (zakres podstawowy) _____

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór):

I. Poszukiwanie, wykorzystanie i tworzenie informacji

Uczeń odbiera, analizuje i ocenia informacje pochodzące z różnych źródeł, ze szczególnym uwzględnieniem prasy, mediów i Internetu.

II. Rozumowanie i argumentacja

Uczeń interpretuje informacje i wyjaśnia zależności przyczynowo-skutkowe między faktami; formułuje wnioski, ocenia i wyraża opinie na temat omawianych zagadnień współczesnej biologii, zagadnień ekologicznych i środowiskowych.

III. Postawa wobec przyrody i środowiska

Uczeń rozumie znaczenie i konieczność ochrony przyrody; prezentuje postawę szacunku wobec siebie i wszystkich istot żywych; opisuje postawę i zachowanie człowieka odpowiedzialnie korzystającego z dóbr przyrody.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

2. Różnorodność biologiczna i jej zagrożenia

Uczeń:

2. 2. przedstawia podstawowe motywy ochrony przyrody (egzystencjalne, ekonomiczne, etyczne i estetyczne);
2. 3. przedstawia wpływ współczesnego rolnictwa na różnorodność biologiczną (ciągle malejąca liczba gatunków uprawnych przy rosnącym areale upraw, spadek różnorodności genetycznej upraw);
2. 7. uzasadnia konieczność międzynarodowej współpracy w celu zapobiegania zagrożeniom przyrody, podaje przykłady takiej współpracy (np. CITES, „Natura 2000”, Agenda 21).

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU: **BIOLOGIA**

IV etap edukacyjny (zakres rozszerzony) _____

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór):

IV. Poszukiwanie, wykorzystanie i tworzenie informacji

Uczeń odczytuje, selekcjonuje, porównuje i przetwarza informacje pozyskane z różnorodnych źródeł, w tym za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych.

V. Rozumowanie i argumentacja

Uczeń objaśnia i komentuje informacje, odnosi się krytycznie do przedstawionych informacji, oddziela fakty od opinii, wyjaśnia zależności przyczy-

nowo-skutkowe, formułuje wnioski, formułuje i przedstawia opinie związane z omawianymi zagadnieniami biologicznymi, dobierając racjonalne argumenty; dostrzega związki między biologią a innymi dziedzinami nauk przyrodniczych i społecznych. Rozumie znaczenie współczesnej biologii w życiu człowieka.

VI. Postawa wobec przyrody i środowiska

Uczeń rozumie znaczenie ochrony przyrody i środowiska oraz zna i rozumie zasady zrównoważonego rozwoju; prezentuje postawę szacunku wobec siebie i wszystkich istot żywych, środowiska; opisuje postawę i zachowanie człowieka odpowiedzialnie korzystającego z dóbr przyrody i środowiska, zna prawa zwierząt oraz analizuje swój stosunek do organizmów żywych i środowiska.

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU: **GEOGRAFIA**

III etap edukacyjny

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

I. Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej

Uczeń dokonuje obserwacji i pomiarów w terenie; potrafi korzystać z planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, danych statystycznych, tekstów źródłowych oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu gromadzenia, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych.

II. Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów

Uczeń posługuje się podstawowym słownictwem geograficznym w toku opisywania oraz wyjaśniania zjawisk i procesów zachodzących w środowisku geograficznym; identyfikuje związki i zależności w środowisku przyrodniczym, gospodarce i życiu społecznym w różnych skalach przestrzennych (lokalnej, regionalnej, krajowej, globalnej); rozumie wzajemne relacje przyroda – człowiek; wyjaśnia różnicowanie przestrzenne warunków środowiska przyrodniczego oraz działalności człowieka na Ziemi.

III. Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce

Uczeń wykorzystuje wiedzę i umiejętności geograficzne w celu lepszego rozumienia współczesnego świata i swojego w nim miejsca; stosuje wiadomo-

ści i umiejętności geograficzne w życiu codziennym, m.in. w racjonalnym wykorzystaniu zasobów środowiska.

IV. Kształtowanie postaw

Uczeń rozwija w sobie: ciekawość świata poprzez zainteresowanie własnym regionem, Polską, Europą i światem; świadomość wartości i poczucie odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze i kulturowe własnego regionu i Polski; patriotyzm i poczucie tożsamości (lokalnej, regionalnej, narodowej) przy jednoczesnym poszanowaniu innych narodów i społeczności – ich systemów wartości i sposobów życia.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

10. Wybrane regiony świata. Relacje: człowiek – przyroda – gospodarka

Uczeń:

10. 3. analizuje wykresy i dane liczbowe dotyczące rozwoju ludnościowego i urbanizacji w Chinach; wyjaśnia, na podstawie map tematycznych, zróżnicowanie rozmieszczenia ludności na obszarze Chin; podaje kierunki rozwoju gospodarczego Chin oraz wskazuje zmiany znaczenia Chin w gospodarce światowej;
10. 6. opisuje kontrasty społeczne i gospodarcze w Indiach; wyjaśnia przyczyny gwałtownego rozwoju nowoczesnych technologii;
10. 7. charakteryzuje region Bliskiego Wschodu pod kątem cech kulturowych, zasobów ropy naftowej, kierunków i poziomu rozwoju gospodarczego; wskazuje miejsca konfliktów zbrojnych;
10. 8. charakteryzuje na podstawie map tematycznych i wyjaśnia występowanie stref klimatyczno-roślinno-glebowych w Afryce;
10. 9. wykazuje, na przykładzie strefy Sahelu, związek pomiędzy formami gospodarowania człowieka a zasobami wodnymi; uzasadnia potrzebę racjonalnego gospodarowania w środowisku charakteryzującym się poważnymi niedoborami słodkiej wody;
10. 10. określa związki pomiędzy problemami wyżywienia, występowaniem chorób (m.in. AIDS) a poziomem życia w krajach Afryki na południe od Sahary;
10. 11. wyróżnia główne cechy i przyczyny zróżnicowania kulturowego i etnicznego Ameryki Północnej i Południowej;
10. 12. identyfikuje konflikt interesów pomiędzy ekologicznymi skutkami wylesiania Amazonii a jej gospodarczym wykorzystaniem; określa cechy rozwoju i problemy wielkich miast w Brazylii.

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU: GEOGRAFIA**IV etap edukacyjny (zakres podstawowy)**

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

- 8) Wykorzystanie różnych źródeł informacji do analizy i prezentowania współczesnych problemów przyrodniczych, gospodarczych, społecznych, kulturowych i politycznych.
- 9) Formułowanie i weryfikowanie hipotez dotyczących problemów współczesnego świata.
- 10) Rozumienie relacji człowiek - przyroda - społeczeństwo w skali globalnej i regionalnej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

1. Współczesne problemy demograficzne i społeczne świata

Uczeń:

1. 1. wyróżnia i charakteryzuje obszary o optymalnych i trudnych warunkach do zamieszkania w skali globalnej i regionalnej; formułuje prawidłowości rządzące rozmieszczeniem ludności na świecie;
1. 2. charakteryzuje główne procesy demograficzne (fazy przejścia demograficznego i przejścia epidemiologicznego) na przykładzie całego świata i poszczególnych kontynentów;
1. 3. klasyfikuje migracje, podaje ich przyczyny i ocenia skutki tego zjawiska; charakteryzuje współczesne kierunki emigracji Polaków i czynniki wpływające na atrakcyjność niektórych państw dla imigrantów;
1. 4. wyjaśnia zróżnicowanie procesów urbanizacji na świecie; opisuje procesy tworzenia się aglomeracji miejskich oraz ich formy;
1. 5. identyfikuje i wyjaśnia procesy wzrostu liczby ludności oraz ekspansji przestrzennej wielkich metropolii świata (np. poznaje przyczyny powstawania dzielnic nędzy, wzrostu przestępczości, degradacji środowiska przyrodniczego, problemów komunikacyjnych);
1. 6. wyjaśnia znaczenie kultury i tradycji regionalnych w procesie różnicowania się regionów pod względem rozwoju społecznego i gospodarczego (wyjaśnia rolę tradycji w rozwoju przedsiębiorczości w państwach Azji Południowo-Wschodniej).

2. Zróżnicowanie gospodarcze świata

Uczeń:

2. 1. klasyfikuje państwa na podstawie analizy wskaźników rozwoju społecznego i gospodarczego; wyróżnia regiony bogate i biedne (bogatą Północ i biedne Południe) i podaje przyczyny dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów świata;
2. 2. ocenia i projektuje różne formy pomocy państwa i organizacji pozarządowych państwom i regionom dotkniętym kryzysem (klęskami ekologicznymi, wojnami, głodem);
2. 4. wyjaśnia, z czego wynikają różnice w wielkości i strukturze spożycia żywności na świecie (uwarunkowania przyrodnicze, kulturowe, społeczne i polityczne, mechanizmy wpływające na nierównomierny rozdział żywności w skali globalnej);
2. 5. opisuje zmiany w funkcji obszarów wiejskich na wybranych przykładach (np. w Unii Europejskiej, w regionach turystycznych w państwach rozwijających się); potrafi wyjaśnić szanse i zagrożenia dla środowiska przyrodniczego i mieszkańców poszczególnych regionów, wynikające z procesów przemian zachodzących na terenach wiejskich;
2. 6. charakteryzuje kierunki zmian w powierzchni lasów na świecie (w wyniku procesów wylesiania i zalesiania) i podaje przykłady gospodarowania zasobami leśnymi (pozytywne i negatywne);
2. 7. charakteryzuje cechy gospodarki morskiej i podaje przykłady wykorzystania oceanu światowego oraz zagrożeń wynikających ze zbyt intensywnej eksploatacji zasobów morskich;
2. 8. charakteryzuje i ocenia zróżnicowanie i zmiany struktury wykorzystania surowców energetycznych na świecie; dokonuje oceny zjawiska uzależnienia produkcji energii na świecie od źródeł zaopatrzenia surowców nieodnawialnych, potrafi wyjaśnić twierdzenie „ropa rządzi światem”;
2. 9. wyjaśnia, na czym polegają zmiany zachodzące na rynku pracy w skali globalnej i regionalnej, wynikające z rozwoju nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych;
2. 14. podaje przykłady procesów globalizacji i ich wpływu na rozwój regionalny i lokalny;
2. 16. wyjaśnia na wybranych przykładach (w skali lokalnej, regionalnej i globalnej) przyczyny procesów integracyjnych i ich skutki gospodarcze, społeczne i polityczne.

3. Relacja człowiek - środowisko przyrodnicze a zrównoważony rozwój

Uczeń:

3. 1. formułuje problemy wynikające z eksploatacji zasobów odnawialnych i nieodnawialnych; potrafi przewidzieć przyrodnicze i pozaprzyrodnicze przyczyny i skutki zakłóceń równowagi ekologicznej;
3. 2. charakteryzuje obszary niedoboru i nadmiaru wody na świecie i określa przyczyny tego zróżnicowania (w tym zanieczyszczenia wód); przedstawia projekty rozwiązań stosowanych w sytuacjach braku lub niedoborów wody w różnych strefach klimatycznych;
3. 3. rozróżnia przyczyny zachodzących współcześnie globalnych zmian klimatu (ocieplenia globalnego) i ocenia rozwiązania podejmowane w skali globalnej i regionalnej zapobiegające temu zjawisku;
3. 4. wykazuje na przykładach, że zbyt intensywne wykorzystanie rolnicze gleb oraz nieumiejętne zabiegi agrotechniczne powodują w wielu częściach świata degradację gleb, co w konsekwencji prowadzi do spadku produkcji żywności, a w niektórych regionach świata do głodu i ubóstwa;
3. 5. wykazuje na przykładach pozaprzyrodnicze czynniki zmieniające relację człowiek - środowisko przyrodnicze (rozszerzanie udziału technologii energooszczędnych, zmiany modelu konsumpcji, zmiany poglądów dotyczących ochrony środowiska).

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU: **GEOGRAFIA**

IV etap edukacyjny (zakres rozszerzony)

Cele kształcenia – wymagania ogólne (wybór)

II. Analiza i wyjaśnianie problemów demograficznych społeczeństw

Uczeń analizuje etapy i cechy rozwoju demograficznego ludności na świecie, charakteryzuje dynamikę i zróżnicowanie procesów ludnościowych, wiążąc zagadnienia demograficzne z czynnikami przyrodniczymi i rozwojem cywilizacyjnym; wykorzystuje do analiz informacje o aktualnych wydarzeniach na świecie.

III. Proponowanie rozwiązań problemów występujących w środowisku geograficznym zgodnie z koncepcją zrównoważonego rozwoju i zasadami współpracy, w tym współpracy międzynarodowej

Uczeń wskazuje propozycje rozwiązań lokalnych, regionalnych i globalnych problemów środowiskowych, demograficznych i gospodarczych zgodnych z koncepcją zrównoważonego rozwoju oraz opartych na równoprawnych zasadach współpracy między regionami i państwami.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (wybór)

3. Sfery Ziemi – atmosfera

Uczeń:

3. 7. wyjaśnia na przykładach obserwowane przyczyny i skutki globalnych zmian klimatu na Ziemi.

4. Sfery Ziemi – hydrosfera

Uczeń:

4. 2. opisuje występowanie i zasoby wód w oceanach i na lądach (jeziora, rzeki, lodowce, wody podziemne);

4. 7. wskazuje możliwości gospodarczego wykorzystania oceanów i ocenia wpływ człowieka na ekosystemy mórz i oceanów;

4. 12. opisuje na przykładach następstwa nieracjonalnej gospodarki wodnej w wybranych regionach świata i wskazuje działania wspomagające racjonalne gospodarowanie wodą.

6. Sfery Ziemi – pedosfera i biosfera

Uczeń:

6. 6. omawia podstawowe zasady zrównoważonego rozwoju i ocenia możliwości ich realizacji w skali lokalnej, regionalnej i globalnej.

7. Klasyfikacja państw świata

Uczeń:

7. 1. wyróżnia kryteria podziału państw według PKB na jednego mieszkańca oraz Wskaźnika Rozwoju Społecznego (HDI);

7. 2. porównuje strukturę PKB państw znajdujących się na różnych poziomach rozwoju gospodarczego.

8. Ludność

Uczeń:

8. 5. ocenia konsekwencje eksplozji demograficznej lub regresu demograficznego w wybranych państwach;

8. 6. charakteryzuje przyczyny i konsekwencje migracji ludności w różnych państwach;
8. 7. przedstawia procesy urbanizacyjne na świecie i zróżnicowanie poziomu życia ludzi w miastach różnych typów i wielkości;
8. 8. wyjaśnia zróżnicowanie struktury zatrudnienia w wybranych państwach i jej związek z poziomem rozwoju państwa;
8. 11. charakteryzuje zróżnicowanie religijne ludności świata i ocenia wpływ religii na postawy społeczne i gospodarkę.

9. Działalność gospodarcza na świecie

Uczeń:

9. 2. wykazuje zależności między rodzajami produkcji rolnej a warunkami naturalnymi i rozmieszczeniem ludności oraz charakteryzuje różne typy rolnictwa na świecie;
9. 3 wskazuje problemy związane z upowszechnianiem się roślin uprawnych zmodyfikowanych genetycznie i wskazuje rejony ich upraw;
9. 4. porównuje i uzasadnia strukturę spożycia żywności w państwach wysoko i słabo rozwiniętych;
9. 5. uzasadnia konieczność racjonalnego gospodarowania zasobami leśnymi na świecie;
9. 6. wskazuje możliwości rozwoju wykorzystania zasobów oceanów i mórz;
9. 7. charakteryzuje zmiany w strukturze zużycia energii postępujące wraz z rozwojem gospodarczym państw świata i ocenia skutki wynikające z rosnącego zużycia energii oraz konieczność pozyskiwania nowych źródeł energii;
9. 12. przedstawia, na podstawie danych statystycznych, poziom zaspokojenia potrzeb na usługi podstawowe i wyspecjalizowane w państwach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego;
9. 13 analizuje kierunki geograficzne i strukturę towarową eksportu i importu w wybranych państwach;
9. 14. wskazuje i uzasadnia pozytywne i negatywne skutki globalizacji i integracji politycznej;
9. 15 wyjaśnia przyczyny i przebieg konfliktów zbrojnych w wybranych regionach współczesnego świata.

Materiały do pracy grup roboczych

Opracowali:

Paulina Szczygieł, Kamila Tyniec

Jędrzej Witkowski

Warszawa, grudzień 2009

Edukacja globalna – poszukiwanie wspólnej płaszczyzny rozumienia tematu

Nie istnieje jedna obowiązująca i powszechnie stosowana definicja edukacji globalnej. Istniejące definicje kładą nacisk na różne aspekty i obejmują różne zakresy tematyczne, co jednocześnie często odzwierciedla obszary działania i cele podmiotów ją stosujących. Potwierdza to Europejski Konsensus w sprawie rozwoju¹¹: „Organizacje, instytucje i inne podmioty zaangażowane w edukację rozwojową i podnoszenie świadomości dążą do różnych celów i stosują różne podejścia”.

W języku polskim najczęściej stosowane nazwy to **edukacja globalna** i **edukacja rozwojowa**. Ponadto używane są następujące nazwy:

- globalna edukacja rozwojowa;
- edukacja o rozwoju;
- edukacja na rzecz rozwoju;
- edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju;
- edukacja na rzecz globalnego obywatelstwa.

W powszechnym użyciu w Europie są angielskie terminy: *global education, development education, education for development, education for sustainable development, awareness raising about development issues, global citizenship*.

Z przeprowadzonego w 2009 r. badania¹² w Europie wynika, że najczęściej podejmowanymi tematami edukacji globalnej są kolejno:

- prawa człowieka;
- zmiany klimatyczne;
- ubóstwo;
- zrównoważony rozwój;
- wielokulturowość, tożsamość kulturowa i różnorodność;
- gospodarka światowa i handel;
- globalizacja;
- konflikty i rozwiązywanie konfliktów;
- antydyskryminacja, rasizm i wykluczenie;
- sprawiedliwy handel.

¹¹ Konsensus Europejski w sprawie rozwoju: wkład edukacji rozwojowej i podnoszenia świadomości, punkt 16, strona 7.

¹² Development Education and the School Curriculum in the EU, Concord – DEEEP, 2009.

Niniejszy materiał prezentuje wybrane definicje dotyczące edukacji globalnej stosowane w Polsce i w Europie.

Wybrane definicje dotyczące edukacji globalnej _____

EDUKACJA GLOBALNA

otwiera oczy ludzi na rzeczywistość światową i budzi ich do działań na rzecz sprawiedliwości i praw człowieka dla wszystkich. Edukacja ta obejmuje edukację rozwojową, edukację na rzecz praw człowieka, edukację na rzecz zrównoważonego rozwoju oraz edukację na rzecz pokoju i zapobiegania konfliktom. Jest globalnym wymiarem edukacji obywatelskiej. *Definicja Centrum Północ-Południe Rady Europy.*

EDUKACJA ROZWOJOWA

wyjaśnia, z czego wynikają i na czym polegają problemy współczesnego świata. Pomaga też zrozumieć, jakie czynniki i w jaki sposób kształtują międzynarodowy rozwój. Edukacja rozwojowa przybliży polskiemu społeczeństwu zagadnienia dotyczące sytuacji uboższych krajów, pokazuje wzajemne zależności między Polakami a mieszkańcami krajów rozwijających się. Powinna ona również pobudzać do krytycznej i świadomej refleksji nad własnym stylem życia i codziennymi wyborami, które w kontekście globalnym wywierają pozytywny bądź negatywny wpływ na jakość życia ludzi w innych krajach. W rezultacie edukacja rozwojowa powinna prowadzić do osobistego zaangażowania w walkę z ubóstwem oraz włączenia się w proces budowania globalnego społeczeństwa opartego na zasadach solidarności, równości i współpracy. *Definicja Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.*

EDUKACJA ROZWOJOWA

jest procesem, którego celem jest przyczynienie się do rozwoju ludzkiego, społecznego i gospodarczego krajów mniej rozwiniętych gospodarczo (tzw. Południa) poprzez uwydatnianie ich wzajemnych zależności z krajami gospodarczo rozwiniętymi (tzw. Północy), poprzez wprowadzanie pozytywnych zmian w zachowaniu ludzi w sprawie problemów, przed którymi stoją te kraje oraz przez mobilizowanie aktywnego wsparcia obywateli na rzecz walki z ubóstwem. *Definicja DEEEP (Development Education Exchange in Europe Project).*

EDUKACJA ROZWOJOWA

jest procesem aktywnego uczenia się, opartego na wartościach: solidarności, równości, włączenia i współpracy. Sprawia ona, że ludzie przechodzą od podstawowej wiedzy o najważniejszych sprawach dotyczących rozwoju międzynarodowego i zrównoważonego rozwoju, poprzez zrozumienie przyczyn i skutków spraw światowych do osobistego zaangażowania i świadomego działania. Edukacja rozwojowa sprzyja pełnemu uczestnictwu wszystkich obywateli w usuwaniu ubóstwa na świecie i walce z wykluczeniem. Jej zadaniem jest też wpływanie na to, aby polityka międzynarodowa i polityki w poszczególnych krajach były bardziej sprawiedliwe i bardziej oparte na równowadze ekonomicznej, społecznej i ekologicznej oraz na prawach człowieka. *Definicja Forum Edukacji Rozwojowej (2004).*

EDUKACJA DLA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

kształtuje i wzmacnia zdolność oceny rzeczywistości i podejmowania decyzji na rzecz zrównoważonego rozwoju poszczególnych osób, grup, społeczności, organizacji oraz państw. Wpływając na zmianę sposobu myślenia, umożliwi ludziom tworzenie bezpieczniejszego, zdrowszego i lepiej prosperującego świata, podnosząc tym samym jakość życia. Edukacja dla zrównoważonego rozwoju może kształtować krytyczne myślenie, rozwijać świadomość oraz podnosić kwalifikacje, dzięki czemu możliwe staje się zgłębienie nowych wizji i pomysłów oraz rozwijanie nowych metod i narzędzi wdrażania. *Strategia Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju, ONZ 2005.*

MIEJSCE EDUKACJI GLOBALNEJ W SYSTEMIE EDUKACJI FORMALNEJ

Zreformowana podstawa programowa kształcenia ogólnego zawiera szereg odniesień do treści z zakresu edukacji globalnej na takich przedmiotach jak wiedza o społeczeństwie, historia, geografia i przyroda. Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Edukacji Narodowej, Krzysztof Stanowski, zadeklarował w tym roku, że do 2014 roku edukacja globalna wysokiej jakości będzie stanowiła około 5% całości edukacji w polskich szkołach.

W ostatnim czasie polscy nauczyciele i nauczycielki coraz bardziej interesują się edukacją globalną. Sam fakt wygłoszenia przez wiceministra edukacji tak ambitnego założenia jest dużą pozytywną zmianą, szczególnie w porównaniu do sytuacji sprzed kilku lat, kiedy edukacja rozwojowa znajdowała się poza zainteresowaniem władz oświatowych.

Realizacja założeń rozporządzenia zmieniającego podstawę programową i politycznej deklaracji Ministra Stanowskiego wymaga zaangażowania wszystkich zainteresowanych podmiotów – MEN, instytucji nadzoru pedagogicznego, ośrodków kształcenia i doskonalenia nauczycieli, uczelni wyższych, zrzeszeń zawodowych, organizacji pozarządowych i przede wszystkim nauczycielek i nauczycieli.

Polski system edukacji wielokrotnie korzystał ze współpracy wymienionych podmiotów, doświadczenie tej wspólnej pracy musi zostać wykorzystane również w tym wypadku. Realizacja ambitnych założeń wymaga jednak intensyfikacji dotychczasowej współpracy i długofalowego, strategicznego planowania koniecznych działań.

Dlaczego warto wprowadzać edukację globalną w polskich szkołach?

Duża ilość obowiązkowych treści i zagadnień w programach nauczania sprawia, że znalezienie czasu na wprowadzenie do polskich szkół edukacji globalnej może wydawać się trudne. Istnieją jednak ważne argumenty przemawiające za tym, że warto to zrobić:

1. Świat stał się w ostatnich latach znacznie mniejszy. Każdy z nas – zarówno młodzież, jak i dorośli – swoimi codziennymi wyborami wpływa na losy ludzi w innych miejscach globu. Jako konsumenci i obywatele staliśmy

się uczestnikami skomplikowanych procesów. Aby świadomie funkcjonować w globalnym społeczeństwie, uczennice i uczniowie muszą wiedzieć o istnieniu współzależności, a szkoła ma w tym zakresie do odegrania kluczową rolę.

2. Edukacja globalna to nie tylko nowe treści, ale także charakterystyczne formy i podejście do edukacji. Dzięki orientacji na otwartą wymianę poglądów i zaangażowanie uczniów edukacja globalna sprzyja kształtowaniu kompetencji kluczowych, w szczególności zdolności widzenia swoich działań w szerszym kontekście, argumentowaniu własnych poglądów, umiejętności współpracy z innymi i twórczego zastosowania zdobywanych informacji.

3. Lekcje i inne działania edukacyjne prowadzone w całej Polsce każdorazowo udowadniają, że uczennice i uczniowie interesują się tematyką globalną. Zajęcia szkolne dotyczące migracji, konsumpcji, zmian klimatu dają im możliwość gruntownego poznania i zrozumienia tematów znanych z mediów. Nowa tematyka zajęć często umożliwia uaktywnienie osób wcześniej mniej aktywnych.

4. Wprowadzana obecnie do polskich szkół nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego włącza do obowiązkowych zajęć w gimnazjum i szkołach ponadgimnazjalnych tematykę globalną. Podstawa programowa obliuguje nauczycielki i nauczycieli do uwzględniania perspektywy globalnej na zajęciach z geografii, historii, wiedzy o społeczeństwie, podstaw przedsiębiorczości i jednocześnie umożliwia realizację podobnych treści na lekcjach języka polskiego, języków obcych i etyki.

5. Do włączenia edukacji globalnej do głównego nurtu systemu edukacji formalnej nawołują również autorzy dokumentu „Konsensus Europejski w sprawie rozwoju – wkład edukacji rozwojowej i podnoszenia świadomości”. Podobne działania sugerowane są przez niezależnych ewaluatorów konkursów grantowych z zakresu edukacji rozwojowej realizowanych przez EuropeAid.

Krajowe strategie na rzecz edukacji globalnej

Dokumenty międzynarodowe publikowane przez instytucje takie jak Centrum Północ-Południe przy Radzie Europy i GENE – Global Education Network Europe oraz federacje europejskich organizacji pozarządowych nawołują państwa wysokorozwinięte gospodarczo do tworzenia krajowych strategii na rzecz edukacji globalnej. Dokumenty tej rangi powstały już m.in. w Irlandii, Hiszpanii, Portugalii, Austrii, Finlandii.

Strategie w krajach, które je stworzyły, są jednym z podstawowych narzędzi, wykorzystywanym do kierowania procesem upowszechniania edukacji globalnej w systemie edukacji formalnej.

Strategia irlandzka stawia sobie za cel strategiczny: „zapewnienie, że edukacja rozwojowa dociera do szerokiego grona odbiorców poprzez zwiększenie ilości wysokiej jakości programów dla nauczycieli i innych osób zaangażowanych w edukację rozwojową oraz poprzez pracę z sektorem edukacyjnym, organizacjami pozarządowymi i partnerami społecznymi”. Realizacji celu strategicznego mają służyć cele składowe:

- „wzmocnienie spójności pomiędzy edukacją rozwojową i krajową edukacją, obywatelstwem i polityką rozwojową w Irlandii i wsparcie rozwoju dobrych praktyk edukacji rozwojowej na poziomie europejskim i międzynarodowym;
- wkład na rzecz edukacji rozwojowej wysokiej jakości poprzez wzmocnienie wsparcia dla praktyków edukacji rozwojowej i organizacji, z którymi oni współpracują;
- dalszy wkład w integrowanie edukacji rozwojowej w irlandzkie programy edukacji formalnej i nieformalnej;
- zapewnienie, że inicjatywy z zakresu edukacji rozwojowej podnoszą świadomość przyczyn ubóstwa i nierówności w skali globalnej oraz pokazują rolę Irlandii w zmienianiu tej sytuacji.”¹³
-

---

13 *Development Education. Strategy Plan 2007-2011. Promoting public engagement for development, Irish Aid, Dublin 2007.*

DODATKI

KODEKS W SPRAWIE OBRAZÓW I WIADOMOŚCI DOTYCZĄCYCH KRAJÓW POŁUDNIA

Wybór obrazów i wiadomości dokonywany będzie z zachowaniem najważniejszych zasad:

- szacunku dla godności ludzi, o których mowa;
- wiary w równość wszystkich ludzi;
- poszanowania dla potrzeby promowania uczciwości, solidarności i sprawiedliwości.

Odpowiednio we wszystkich komunikatach i tam, gdzie to uzasadnione potrzebą pokazania realiów pragniemy:

- dokonywać wyboru obrazów i wiadomości z zachowaniem wartości poszanowania równości, solidarności i sprawiedliwości;
- prawdziwie przedstawiać wszelkie obrazy i sytuacje zarówno w bezpośrednim, jak i w szerszym kontekście, dążąc do zwiększenia powszechnego zrozumienia realiów i złożoności procesu rozwoju;
- unikać obrazów i wiadomości mogących szerzyć stereotypy, wywoływać sensacje lub dyskryminować ludzi, sytuacje lub miejsca;
- wykorzystywać obrazy, wiadomości i badania jednostkowych przypadków z pełnym zrozumieniem, uczestnictwem i za zgodą zainteresowanych (lub ich rodziców czy opiekunów);
- zagwarantować, że osoby, których sytuację przedstawiamy będą miały możliwość opowiedzenia o swojej historii osobiście;
- ustalić i zanotować, czy osoby te zgadzają się na ujawnienie ich personaliów i twarzy oraz zawsze postępować zgodnie z ich życzeniem;
- działać zgodnie z najwyższymi standardami w zakresie praw człowieka i ochrony osób słabszych;
- działać zgodnie z najwyższymi standardami w zakresie praw dziecka zgodnie z zapisami Konwencji Praw Dziecka, ponieważ to właśnie dzieci są najczęściej przedstawiane.

LISTA UCZESTNIKÓW KONFERENCJI

Rozwój edukacji globalnej w Polsce – perspektywy współpracy międzysektorowej

Ewelina Osińska	Salezjański Wolontariat Misyjny
Dorota Szewczyk	Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 11 w Sosnowcu
Przemek Sendzielski	Centrum Edukacji Obywatelskiej
Aleksandra Widawska	Gimnazjum nr 1 w Zawierciu
Kordian Kochanowicz	Instytut Globalnej Odpowiedzialności
Agnieszka Kochanowicz	Instytut Globalnej Odpowiedzialności
Martyna Michalik	Fundacja Edukacja dla Demokracji
Jan Kamiński	Kuratorium Oświaty we Wrocławiu
Elżbieta Komarnicka	Podkarpackie Centrum Edukacji Nauczycieli Oddział Przemyśl
Katarzyna Szeniawska	Grupa Efte Warszawa
Mariusz Maziarz	Kuratorium Oświaty w Krakowie
Tadeusz Polański	Podkarpackie Centrum Edukacji Nauczycieli Rzeszów
Katarzyna Chojnacka	Gimnazjum nr 1 w Zawierciu
Jadwiga Garcorz	Rodniip „Wom” w Rybniku
Jolanta Kempa	Urząd Miasta Myszków
Zofia Cofałka	Gimnazjum nr 2 w Chorzowie
Krzysztof Kafel	Ministerstwo Edukacji Narodowej
Jędrzej Witkowski	Centrum Edukacji Obywatelskiej
Małgorzata Ostrowska	Centrum Edukacji Obywatelskiej
Barbara Robakiewicz,	Biuro Edukacji M. St. Warszawy
Aleksandra Piszal	Salezjański Wolontariat Misyjny
Ilona Morżoł	Polski Komitet ds. Unesco
Violetta Tyborowska	Kuratorium Oświaty w Bydgoszczy
Dagmara Muszyńska	Wrocławska Szkoła Międzynarodowa, Fundacja Edukacji Międzynarodowej
Anna Kucińska	Polska Akcja Humanitarna
Dorota Śliwińska	Kuratorium Oświaty w Poznaniu
Marzena Rafalska	Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Łomży oraz Stowarzyszenie „Eduktor” w Łomży
Zuza Naruszewicz	Centrum Edukacji Obywatelskiej
Dawid Bochen	Fundacja Edukacji Międzynarodowej, Wrocław
Jolanta Pacia	Gimnazjum nr 1 w Zawierciu

Joanna Popławska	Ministerstwo Spraw Zagranicznych
Magdalena Cheda	Ministerstwo Środowiska
Krystyna Strużyna	Dziennikarka
Karolina Balasiewicz	Ministerstwo Edukacji Narodowej
Konrad Pędziwiatr	Wyższa Szkoła Europejska z Krakowa
Arkadiusz Walczak	Warszawskie Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych i Szkoleń
Teresa Kosmaczewska	Kuratorium Oświaty w Szczecinie
Kamila Tyniec	Polska Akcja Humanitarna/Efte
Paulina Szczygieł	Polska Akcja Humanitarna
Barbara Niesłuchowska	Kuratorium Oświaty w Warszawie
Kinga Boening	Instytut Rozwoju Obszarów Wiejskich (Irow)
Nina Józefina Bąk	Inicjatywa na rzecz Społeczeństwa Zrównoważonego, Kraków
Krystyna Urbańska	Polski Komitet ds. Unesco
Hieronim Teodor Wawrzyński	Stowarzyszenie Promocji Rozwoju Polski Wschodniej w Białymstoku
Ewa Pintera	Koalicja Karat
Katarzyna Szczepkowska-Szczęśniak	Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
Artur Brzeziński	Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
Katarzyna Barczyńska	Pearson Education Polska
Łukasz Marks	Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Elżbieta Rudniak	Oxford University Press Polska
Mariusz Mueller	Kuratorium Oświaty w Opolu
Karolina Suhecka	Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji
Karina Chircu	Komisja Europejska – Europe Aid
Justyna Janiszewska	Fundacja Edukacja dla Demokracji
Marcin Wojtalik	Instytut Globalnej Odpowiedzialności
Krzysztof Stanowski	Ministerstwo Edukacji Narodowej
Miguel Silva	North South Centre
Pete Davis	Ekspert ds. Edukacji Globalnej, Oxfam Wielka Brytania
Marzanna Katarzyna Boruc	Szkoła Podstawowa nr 3 w Gołdapi
Małgorzata Górko	Szkoła Podstawowa nr 3 w Gołdapi
Sylwia Sierocińska	Polska Akcja Humanitarna
Karolina Kochanowska	Polska Akcja Humanitarna

GRUPA ZAGRANICA

GRUPA ZAGRANICA jest związkiem polskich organizacji pozarządowych zaangażowanych w międzynarodową współpracę na rzecz rozwoju i demokracji oraz niosących pomoc humanitarną. Powstała jako nieformalna koalicja w 2001 roku, początkowo skupiając kilkanaście organizacji prowadzących działalność przede wszystkim w krajach Europy Wschodniej i na Bałkanach. Z czasem do Grupy dołączyły także organizacje pozarządowe działające w innych regionach świata, m.in. w Afryce i Azji Środkowej. W 2004 Grupa Zagranica została zarejestrowana jako związek stowarzyszeń. Obecnie zrzesza 48 organizacji.

Do najważniejszych celów Grupy należą: wymiana informacji między organizacjami działającymi za granicą, udział w formułowaniu i realizowaniu polskiej polityki pomocowej, współpraca z administracją publiczną, współpraca z pokrewnymi porozumieniami w innych krajach, upowszechnianie informacji o międzynarodowej działalności polskich organizacji pozarządowych oraz uwrażliwianie polskiej opinii publicznej na kwestie pomocy międzynarodowej. Poza sektorem pozarządowym, jednym z głównych krajowych partnerów Grupy jest Ministerstwo Spraw Zagranicznych, zwłaszcza Departament Współpracy Rozwojowej.

W ciągu ostatnich kilku lat Grupa brała udział w konsultacjach dotyczących projektu ustawy o pomocy zagranicznej, strategii polskiej współpracy na rzecz rozwoju, programu polskiego wolontariatu międzynarodowego i wielu innych dokumentów. Innym ważnym partnerem ze strony rządowej jest Ministerstwo Edukacji Narodowej, we współpracy z którym Grupa Zagranica działa na rzecz włączenia edukacji rozwojowej do polskiego systemu kształcenia. Na poziomie europejskim analogiczne działania Grupy Zagranica opierają się m.in. na aktywnym członkostwie w federacji europejskich organizacji pozarządowych udzielających pomocy rozwojowej i humanitarnej o nazwie CONCORD z siedzibą w Brukseli.

GRUPA ZAGRANICA

KRS: 0000219201 // REGON: 140017466 // NIP: 525-233-05-67

ul. Sapieżyńska 10A // 00-215 Warszawa

tel.: +48 22 5360216 // fax: +48 22 5360220

e-mail: grupa@zagranica.org.pl

<http://www.zagranica.org.pl>

NOTATKI:

With funding of Joint Management Agreement between the
European Commission – EuropeAid Co-operation Office
and the North-South Centre of the Council of Europe
c/o North-South Centre, Av. da República, 15-4º, 1050-185 Lisboa, Portugal,
Tel:+351 213584030, Fax+351213584072, www.nscentre.org

„This document has been produced with the financial assistance of the Council of Europe and the European Union. The views expressed herein can in no way be taken to reflect the official opinion of the Council of Europe or the European Union“.

ISBN: 978-83-62127-07

